

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

**КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ, ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ**

**Кваліфікаційна робота
бакалавра**

**СОЦІАЛЬНА РОБОТА З МОЛОДИМИ СІМ'ЯМИ В УМОВАХ
ВІЙНИ**

Виконала: студентка 4-го курсу, гр.6.2310-ср
спеціальності 231 «Соціальна робота»
освітньо-професійної програми
«Соціальна робота»
М.В. Ласкава

Керівник: професор кафедри філософії,
публічного управління та соціальної роботи,
доцент, д.філос.н. Краснокутський О.В.

Рецензент: доцент кафедри соціології, доцент,
к.філос.н. Кудінов І.О.

Запоріжжя – 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціології та управління

Кафедра філософії, публічного управління та соціальної роботи

Рівень вищої освіти бакалавр

Спеціальність 231 «Соціальна робота»

Освітньо-професійна програма «Соціальна робота»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри філософії, публічного
управління та соціальної роботи

_____ Т.І. Бутченко
« _____ » _____ 2024 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Ласкавій Марії Владиславівні

(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи Соціальна робота з молодими сім'ями в умовах війни

керівник роботи Краснокутський Олександр Володимирович, д.філос.н. доцент
(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЗНУ від «18» січня 2024 року № 77-с

2. Строк подання студентом роботи 6 червня 2024 року

3. Вихідні дані до роботи Соціальна робота з сім'ями: теорії моделі, ефективні практики : колективна монографія ; Волинський національний університет імені Лесі Українки. / кол. авт. : С. Чернета, В. Петрович, Л. Мартіросян, А. Колосок, Є. Дурманенко, І. Бичук, В. Майборода, А. Конончук, О. Белкіна-Ковальчук, В. Петрук, Н. Корпач, Т. Мартинюк, А. Скіць, В. Лютий; за загальною редакцією В. Петровича, С. Чернети. Луцьк: ФОП Галяк Жанна Володимирівна, друкарня «Волиньполіграф», 2021. 323 с. Соціальна робота з сім'ями, дітьми та молоддю : навчальний посібник / І.В. Пеша та ін. Київ: Компринт, 2023. 449 с.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) 1. Проаналізувати історію дослідження соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах війни. 2. Уточнити основні поняття дослідження: «соціальна робота», «молоді сім'ї», «війна», «соціальна робота з молодими сім'ями в умовах війни». 3. З'ясувати принципи та методи дослідження соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах війни. 4. Виявити сутність, зміст, форми, принципи, технології соціальної роботи з молодими сім'ями. 5. Виявити особливості соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах війни. 6. Дослідити організаційно-правове забезпечення соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах війни. 7. З'ясувати сучасний стан соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах війни. 8. Виявити основні

чинники оптимізації розвитку соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах війни. 9. Дослідити перспективи соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах повоєнної відбудови України.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

1 рисунок

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Краснокутський О.В., професор кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	02.02.2024	02.02.2024
Розділ 2	Краснокутський О.В., професор кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	11.03.2024	11.03.2024
Розділ 3	Краснокутський О.В., професор кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	03.04.2024	03.04.2024

7. Дата видачі завдання 18 січня 2024 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	Листопад – грудень 2023	виконано
2.	Бібліографічний пошук	Січень – лютий 2024	виконано
3.	Розробка основних положень роботи	Січень – лютий 2024	виконано
4.	I розділ	Лютий – березень 2024	виконано
5.	II розділ	Березень – квітень 2024	виконано
6.	III розділ	Квітень – травень 2024	виконано
7.	Систематизація висновків	Травень 2024	виконано
8.	Нормоконтроль	Травень 2024	виконано

Студент М.В.Ласкава

Керівник роботи О.В.Краснокутський

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер О.О.Широбокова

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота складається з 67 сторінок, 43 позицій у літературі, 1 рисунок.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА, ВІЙНА, СІМ'Я, СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ, СІМ'Я З ДІТЬМИ, МОЛОДА СІМ'Я

Метою є дослідити соціальну роботу з молодими сім'ями в умовах війни, з'ясувати чинники оптимізації її розвитку, а також її перспективи в умовах повоєнної відбудови в Україні.

Об'єкт дослідження – соціальна робота з сім'ями.

Предмет дослідження – соціальна робота з молодими сім'ями в умовах війни, чинники оптимізації її розвитку, а також її перспективи у умовах повоєнної відбудови в Україні.

Методи дослідження: історичний, спостереження, аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення.

Гіпотеза: Соціальна робота з молодією сім'єю буде більш ефективною, якщо розробити комплексну програму соціальної роботи безпосередньо з молодією сім'єю.

Висновки: 1. Соціальна робота з молодими сім'ями в умовах війни вимагає комплексного та інтегрованого підходу, що ґрунтується на глибокому розумінні контекстуальних особливостей кожної конкретної сім'ї.

2. Діяльність держави в напрямку молодих сімей повинна бути спрямована на створення ефективної, доступної та стійкої системи соціального захисту, здатної відповісти на виклики сучасності та забезпечити підтримку громадян в умовах кризи. Належна підготовка соціальних працівників, наявність ресурсів, співпраця з іншими організаціями, використання інноваційних технологій та участь сімей у процесі роботи - усі ці елементи сприяють покращенню ефективності соціальної підтримки молодих сімей у період війни.

SUMMARY

The qualifying paper consists of 67 pages, 43 items in the literature, 1 figure.

SOCIAL WORK, WAR, FAMILY, SOCIAL SERVICES, FAMILY WITH CHILDREN, YOUNG FAMILY

The goal is to investigate social work with young families in the conditions of war, to find out the factors of optimization of its development, as well as its prospects in the conditions of post-war reconstruction in Ukraine.

The object of research is social work with families.

The subject of the research is social work with young families in the conditions of war, factors of optimization of its development, as well as its prospects in the conditions of post-war reconstruction in Ukraine.

Research methods: historical, observation, analysis, synthesis, abstraction, generalization.

Hypothesis: Social work with a young family will be more effective if a comprehensive program of social work is developed directly with a young family.

Conclusions: 1. Social work with young families in the conditions of war requires a complex and integrated approach based on a deep understanding of the contextual features of each specific family.

2. The state's activities in the direction of young families should be aimed at creating an effective, accessible and sustainable system of social protection, capable of responding to the challenges of modern times and providing support to citizens in crisis conditions.

Proper training of social workers, availability of resources, cooperation with other organizations, use of innovative technologies and participation of families in the work process – all these elements contribute to improving the effectiveness of social support for young families during the war.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З МОЛОДИМИ СІМ'ЯМИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	8
1.1. Історія дослідження соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах війни	8
1.2. Уточнення основних понять дослідження: «соціальна робота», «молоді сім'ї», «війна», «соціальна робота з молодими сім'ями в умовах війни».....	12
1.3. Принципи та методи дослідження соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах війни.....	22
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З МОЛОДИМИ СІМ'ЯМИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	27
2.1. Сутність, зміст, форми, принципи, технології соціальної роботи з молодими сім'ями.....	27
2.2. Особливості соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах війни.....	35
2.3. Організаційно-правове забезпечення соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах війни.....	39
РОЗДІЛ 3. ОПТИМІЗАЦІЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З МОЛОДИМИ СІМ'ЯМИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ.....	49
3.1. Сучасний стан соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах війни.....	49
3.2. Основні чинники оптимізації розвитку соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах війни.....	49
3.3. Перспективи соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах повоєнної відбудови України.....	59
ВИСНОВКИ.....	64
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	67

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасному світі війна залишає невід'ємний слід не лише на політичній та економічній сферах, але й у сфері соціальних відносин, зокрема впливаючи на сім'ї, особливо молоді. Соціальна робота з молодими сім'ями в умовах війни є актуальною та надзвичайно важливою галуззю, яка забезпечує не лише підтримку сімей в екстремальних обставинах, але й сприяє відновленню соціальної стабільності та зміцненню громад.

Військові конфлікти створюють унікальні виклики для молодих сімей, які часто опиняються в умовах фізичної небезпеки, економічної нестабільності та психологічного стресу. Втрата майна, травми, втрата близьких осіб - це лише частина проблем, з якими зіштовхуються молоді сім'ї під час війни. Військові дії можуть призвести до руйнування інфраструктури, втрати доступу до освіти та медичних послуг, а також викликати значні зсуви в соціальному статусі сімей.

У таких умовах соціальні працівники виконують критично важливу роль у наданні підтримки та допомоги молодим сім'ям. Вони не лише забезпечують матеріальну допомогу та психологічну підтримку, але й допомагають сім'ям вирішувати практичні проблеми, пов'язані з переселенням, отриманням медичної допомоги та забезпеченням основних потреб.

Історія соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах війни свідчить про постійний розвиток методів та підходів до надання допомоги. Від перших спроб організації підтримки військових сімей під час Першої світової війни до сучасних програм міжнародних гуманітарних організацій - соціальна робота з молодими сім'ями в умовах війни постійно адаптується до змінених умов та потреб. У цьому контексті важливо розглядати не лише історичний аспект, але й сучасні виклики, що стоять перед соціальними працівниками у забезпеченні підтримки молодим сім'ям під час війни.

Отже, соціальна робота з молодими сім'ями в умовах війни є невід'ємною складовою гуманітарної діяльності, яка вимагає уважного аналізу потреб сімей та ефективної реалізації програм та проектів. Вона спрямована на підтримку та відновлення функціонування сімей в умовах військових конфліктів і є важливим чинником у зміцненні соціальної стабільності та підтримки громад.

Актуальність дослідження соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах війни визначається не лише загальною складністю та серйозністю проблем, з якими стикаються сім'ї під час воєнних конфліктів, але й необхідністю адаптації соціальної роботи до змінених умов і викликів сучасності.

По-перше, війна залишає серйозний слід на житті сімей, особливо молодих. Втрати майна, травми, психологічні труднощі та втрата близьких членів родини - це лише деякі з проблем, з якими стикаються молоді сім'ї під час війни. Військові конфлікти призводять до руйнування соціальних структур і норм, що часто призводить до загострення проблем в сімейному оточенні.

По-друге, актуальність дослідження полягає в тому, що війна набуває нових форм і характеристик у сучасному світі. Якщо раніше конфлікти частіше траплялися між державами, то зараз ми спостерігаємо збільшення числа внутрішніх конфліктів, терористичних актів та гібридних воєнних дій. Це ставить під загрозу стабільність та благополуччя сімей, вимагаючи нових підходів у соціальній роботі.

По-третє, зростаюча кількість воєнних конфліктів у світі підсилює потребу у розробці та вдосконаленні програм і стратегій соціальної роботи з молодими сім'ями. Ефективна допомога та підтримка сімей у військових зонах конфлікту може врятувати життя та допомогти сім'ям подолати труднощі.

Загалом, актуальність дослідження соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах війни впливає з необхідності розуміння та вирішення складних соціальних проблем, з якими стикаються ці сім'ї. Враховуючи поширення воєнних конфліктів у сучасному світі та їх вплив на громади, дослідження у цій

області стає надзвичайно важливим для забезпечення підтримки та захисту сімей у найважчі часи.

Об'єкт дослідження – соціальна робота з сім'ями.

Предмет дослідження – соціальна робота з молодими сім'ями в умовах війни, чинники оптимізації її розвитку, а також її перспективи у умовах повоєнної відбудови в Україні.

Метою є дослідити соціальну роботу з молодими сім'ями в умовах війни, з'ясувати чинники оптимізації її розвитку, а також її перспективи в умовах повоєнної відбудови в Україні.

Завдання дослідження впливають з його мети:

- проаналізувати історію дослідження соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах війни;
- уточнити основні поняття дослідження: «соціальна робота», «молоді сім'ї», «війна», «соціальна робота з молодими сім'ями в умовах війни»;
- з'ясувати принципи та методи дослідження соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах війни;
- виявити сутність, зміст, форми, принципи, технології соціальної роботи з молодими сім'ями;
- виявити особливості соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах війни;
- дослідити організаційно-правове забезпечення соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах війни;
- з'ясувати сучасний стан соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах війни;
- виявити основні чинники оптимізації розвитку соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах війни;
- дослідити перспективи соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах повоєнної відбудови України.

Гіпотеза: Соціальна робота з молододю сім'єю буде більш ефективною, якщо розробити комплексну програму соціальної роботи безпосередньо з молододю сім'єю.

Структура роботи: Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку літератури.

РОЗДІЛ 1

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З МОЛОДИМИ СІМ'ЯМИ В УМОВАХ ВІЙНИ

1.1. Історія дослідження соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах війни

Сім'я, як центральна сфера, що супроводжує людину протягом усього її життя, є важливим аспектом людської історії. Наукове співтовариство та дослідники наголошують, що сімейна структура є не тільки важливою складовою історії людства, але й має стародавні коріння, що перевищують релігійні, державні, політичні та освітні аспекти. Вивчення сімейних відносин зацікавило вчених вже у давнину. Давньогрецькі філософи, такі як Аристотель, Сократ і Платон, вносили свій внесок у термінологію сім'ї, досліджуючи питання патріархату, сексуальної поведінки та групового шлюбу. Платон вважається одним з перших пропонентів патріархальної теорії, досліджуючи майнові права та спільні риси дітей і жінок, розглядаючи їх як ознаку успішного суспільства. У свою чергу, Аристотель аргументував, що «патріархальна сім'я» є природною для людини та є основою суспільства, вважаючи сімейне виховання необхідною складовою суспільства [2, с. 386].

Матріархат виник на етапі групового шлюбу, коли роль матері була чітко визначена, у відміну від ролі батька, що ставала менш очевидною. Тому материнська лінія роду була об'єктивною. У той час як парний шлюб виник внаслідок еволюції почуттів особистості. І. «Бахофен заснував еволюційну теорію виникнення сім'ї. У своїй праці «Материнське право. Дослідження гінекократії стародавності і її релігійної та правової природи» (1861 р.), він розвиває теорію еволюційного походження шлюбу і сім'ї від матріархату до патріархату [43]. Для розуміння процесів, які забезпечують безперервне існування людини та його удосконалення у соціальному контексті протягом часу, необхідно глибоке вивчення та аналіз усіх аспектів соціальної діяльності

як системи соціальних форм самовідтворення людства, що в свою чергу формують демографічну функцію. Сім'я виступає як «початковий» об'єкт мікродемографічного дослідження в контексті систем осередків у демографічних процесах та демографічному відтворенні. У суспільствах, де майже вся діяльність індивіда відбувається в межах «кола сім'ї», вона є суттєвим мікродемографічним колективом.

Проте у сучасних суспільних утвореннях роль сім'ї як універсального центру виконання її функцій втратила свою універсальність: низка соціальних завдань частково або повністю передана іншим інститутам демографічного розвитку. Соціалізація особистості відбувається за межами сім'ї в освітніх закладах на різних рівнях, колективах і т.д. Провідні дослідники, вивчаючи генезу особистості, зауважують, що індивіди формуються через накопичення та збереження досвіду, розвиток та деградацію у різноманітних групах. Ця тенденція підкреслює важливість глибокого емпіричного та теоретичного розуміння демографії. Без отримання результатів цього взаємозв'язку неможливо розробляти обґрунтовані стратегії з підвищення ефективності демографічної політики, включаючи підтримку молодих сімей. Аналіз та дослідження питань, пов'язаних з молодими сім'ями, показують, що дослідники зіштовхуються з труднощами у визначенні терміну «молода сім'я», і наразі немає однозначного розуміння цього поняття. Цей процес відбувається через використання різних підходів до його трактування, які включають спільні та різні характеристики, що визначають «молоду сім'ю» (наявність шлюбу, спільне господарювання, економічні, моральні, психологічні аспекти тощо) [24, с. 101].

Молоді сім'ї, їхні особливості, функції та проблеми розглядаються у різних сферах наукової та суспільної практики, таких як психологія, соціологія, демографія, а також у теорії та практиці соціальної роботи. Наприклад, Л. Шнейдер досліджував психологічні особливості виникнення, розвитку та функціонування молодих сімей. Крім того, в його працях детально

проаналізовані проблеми сімейних відносин, від історії сімейної психології до підготовки молодого покоління до сімейного життя.

О. М. Цільмак та В. О. Лефтеров досліджували життєвий цикл сім'ї, відкриваючи його через динамічні, змістовні та трансформаційні процеси [41].

О. Бондарчук розкривала психологічні механізми життєдіяльності сім'ї та її вплив на становлення особистості дитини [9].

М. І. Мушкевич, Р. П. Федоренко, Л. І. Магдисюк та Т. І. Дучимінська спільно написали монографію, у якій розглядали «сучасну молоду сім'ю в структурі психологічного здоров'я сім'ї, її функціонально-рольової моделі, життєвого циклу родини та емоційних взаємин у шлюбі» [21].

Історія дослідження соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах війни простягається через віки, розкриваючи складні взаємини між конфліктом, сімейними структурами та соціальними послугами. Стратегії та підходи до цієї проблематики еволюціонували відповідно до змін у суспільстві та його потреб. Дії війни створюють серйозні виклики для молодих сімей, оскільки вона негативно впливає на всі аспекти їхнього життя.

У давні часи, коли війни відбувалися переважно на території, дослідження соціальної роботи з молодими сім'ями обмежувалось переважно зусиллями місцевих спільнот, щоб забезпечити базові потреби сімей, втрачених у військових діях. Такі спільноти надавали притулок, їжу та допомогу у відновленні зруйнованих житлових будівель.

З розвитком масштабів війн та технологічного прогресу з'явилися нові виклики для дослідження соціальної роботи з молодими сім'ями. Після Першої світової війни увага була приділена психологічним наслідкам війни на сім'ї, включаючи стрес, тривогу та травми. Це відкрило шлях до розвитку психосоціальної підтримки для молодих сімей, які потребують допомоги у вирішенні психологічних проблем, пов'язаних з військовим конфліктом.

Під час Другої світової війни з'явилися організації, такі як Червоний Хрест та Католицьке Бюро для Молодих Сімей, які надавали матеріальну та психологічну підтримку молодим сім'ям в умовах війни. Дослідження у цей

період акцентували увагу на впливі війни на розвиток дітей у сім'ях, їхню освіту та психічне здоров'я.

Після Другої світової війни виникла необхідність у вивченні впливу війни на сімейні відносини та динаміку сімейного життя. Дослідження в цей період зосереджувалися на виявленні стратегій адаптації молодих сімей до військових умов, зокрема, на розумінні ролі гендерних стереотипів у формуванні сімейних відносин та розподілі обов'язків.

У другій половині ХХ століття, з появою військових конфліктів у різних частинах світу, зросла увага до дослідження соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах війни. Це викликало збільшення обсягів наукових досліджень та розвиток нових методів підтримки сімей, які зазнали військових травм та стресів.

У ХХІ столітті, з розвитком інформаційних технологій та глобалізації, дослідження соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах війни отримало новий імпульс. Міжнародні організації та неприбуткові організації активно працюють над розробкою програм та ініціатив, спрямованих на підтримку молодих сімей, постраждалих від військових конфліктів.

Отже, наше дослідження показало, що історія дослідження соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах війни має давню історію становлення, пройшовши шлях від перших форм благодійності до формування сучасної системи соціальної підтримки таких сімей. Подальший розвиток цього напрямку потребує врахування історичного досвіду та впровадження інноваційних підходів.

Зусилля дослідників у напрямку соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах війни спрямовані на розуміння унікальних потреб цих сімей та розвиток ефективних підходів до їхньої підтримки та реабілітації. Це постійний процес адаптації до нових викликів та змін у суспільстві, який вимагає спільних зусиль науковців, практиків та політиків для забезпечення благополуччя молодих сімей, що пережили військові конфлікти.

1.2. Уточнення основних понять дослідження: «соціальна робота», «молода сім'я», «війна», «соціальна робота з молодими сім'ями в умовах війни»

Уточнення основних понять дослідження відіграє ключову роль у забезпеченні ясності та розуміння контексту. Розглянемо основні поняття, що зустрічаються в даній темі: «соціальна робота», «війна», «молода сім'я» та «соціальна робота з молодими сім'ями в умовах війни».

Існують різні підходи до визначення поняття «соціальна робота». Так, можна зустріти доволі широке визначення соціальної роботи, як професійної діяльності, спрямованою на покращення якості життя людей, груп та спільнот у найрізноманітніших сферах їхнього існування. Ця діяльність базується на принципах гуманізму, справедливості та забезпечення прав людини [37].

Наступний підхід до визначення соціальної роботи як особливого різновиду діяльності. «Соціальна робота - специфічний вид професійної діяльності уповноважених органів з надання державного і недержавного сприяння людині з метою забезпечення матеріального, соціального, культурного рівня її життя, надання індивідуальної допомоги людині, родині чи групі осіб» [40, с. 30].

Інший підхід розглядає соціальну роботу як особливий інститут громадського контролю. «Робота соціальна – новий спосіб і одночасно соціальний інститут громадського контролю над дев'яцістю в усіх її різновидах аж до злочинності» [36, с. 318].

Узагальнюючи проаналізовані підходи, соціальна робота може бути описана як професійна діяльність, що ґрунтується на державних та недержавних засобах впливу на окремих осіб і соціальні групи з метою забезпечення їх благополуччя та підтримки у складних соціальних ситуаціях.

Не менш важливим терміном у нашому дослідженні є війна. Війна - це озброєний конфлікт між державами, групами людей або народами, що характеризується військовими діями, великою кількістю жертв та руйнуванням

інфраструктури. Війна призводить до значних людських страждань, масових переміщень населення, знищення майна та загрози безпеці.

Наступне визначення твердить, що «війна – складне суспільно-політичне явище, пов'язане з розв'язанням протиріч між державами, народами, національними і соціальними групами з переходом до застосування засобів збройної боротьби, що відбувається у формі бойових дій між їхніми збройними силами. Як правило, характеризується крайньою колективною агресією, руйнуваннями та високою смертністю» [25, с. 475].

З юридичної точки зору, « війна — стан, у якому держави застосовують одна проти одної усі форми тиску з дотриманням дії законів та звичаїв ведення війни» [42].

Соціальна робота з молодими сім'ями в умовах війни є специфічною галуззю соціальної роботи, яка спрямована на надання підтримки молодим сім'ям, що переживають наслідки військових конфліктів. Ця діяльність включає в себе надання емоційної, психологічної, матеріальної та правової допомоги молодим сім'ям, які зазнали травм або втрат у результаті війни. «Соціальна робота з молодію сім'єю – це система взаємодії соціальних органів держави і суспільства та сім'ї, спрямована на поліпшення умов її життєдіяльності, розширення можливостей в реалізації прав і свобод, визначених міжнародними та державними документами, забезпечення повноцінного фізичного, морального й духовного розвитку всіх її членів, залучення до трудового, суспільно-творчого процесу» [40, с.445].

Ці поняття взаємопов'язані та визначають специфіку дослідження соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах війни. Вони відображають складність та важливість цієї сфери діяльності, а також підкреслюють необхідність системного підходу до вирішення проблем, що виникають у молодих сімей під час війни.

Молоді сім'ї відіграють ключову роль у суспільному розвитку і є його динамічною складовою. Вони чутливо реагують на зміни в соціумі, економіці, політиці та інших сферах. Стан молодих сімей часто відображає загальні

суспільні тенденції, відтінки розвитку інституту сім'ї та загального суспільства. Поглиблення глобальної нестабільності та кризи підсилює негативні тенденції у сімейних відносинах, зокрема серед молодих сімей. В умовах воєнного стану молоді сім'ї стають ще більш вразливими, їх соціально-економічне становище погіршується, загрожуючи розвитку цього інституту в Україні. Це підкреслює актуальність проведення нових наукових досліджень щодо даної проблематики [8, с. 80].

З іншого боку, молода сім'я відіграє ключову роль у розвитку особистості, є центром формування творчої та соціальної активності, індивідуальності, внутрішньої міці тощо. Також, молода сім'я є основною одиницею продукування нового життя, тобто саме у молодих сім'ях з'являються та виховуються діти, які у майбутньому стануть новим фундаментом суспільного розвитку. Отже, якість виховання дитини у молодій сім'ї визначає якість майбутнього людського капіталу нашої країни, і тому проблема соціальної роботи з молодими сім'ями є надзвичайно актуальною та важливою для дослідження в умовах сьогодення. Початок дослідження надзвичайно важливий, починаючи з визначення поняття молодого сім'ї, оскільки категоріальний апарат є фундаментом дослідження. В рамках дослідження важливо визначити поняття молодого сім'ї та розглянути її в контексті соціальної роботи, оскільки ці категорії є основою для подальших досліджень.

Перш ніж перейти до визначення поняття «молода сім'я», треба з'ясувати, що таке власне «сім'я» та які її ознаки.

З боку інституційного підходу, сім'я – це «соціальний інститут, характеризується певними соціальними нормами, санкціями, зразками поведінки, правами і обов'язками, які регулюють відносини між подружжям, батьками і дітьми» [30, с. 455].

Прибічники іншого підходу розглядають сім'ю як один з типів соціальних систем. «Сім'я – соціальна система, якій притаманні риси соціальному інституту і малої соціальної групи» [35, с.337].

Деякі автори вважають, що сім'ю, насамперед, слід розглядати як особливу соціальну групу. «Сім'я – мала соціальна група людей, яка заснована на шлюбі та (чи) кровній спорідненості й функціонує на основі спільного побуту, матеріальної та моральної взаємодії й взаємодопомоги» [10, с.376].

Визначення та розуміння поняття «сім'я» розкривається у відповідних ознаках, які його відрізняють від інших соціальних та правових інститутів. Ознаками сім'ї є: спільність життя; спільне проживання і побут; наявність взаємних прав та обов'язків; ведення спільного господарства; взаємна моральна та матеріальна підтримка.

Підсумовуючи, відзначимо, що сім'я є багатовимірним явищем, яке необхідно досліджувати як соціальну підсистему і одночасно як соціальний інститут. Крім цього, сім'я формує особливу соціальну групу, що функціонує завдяки взаємодії та взаємній підтримці подружжя, дітей та інших родичів.

Поняття «молода сім'я» стає складним через широкий спектр вікових рамок, що визначають «молодість», в контексті якої доречно з'ясувати термін молодь. «Молодь — це суспільна група, яка перебуває у періоді життя, що починається зі статевого дозрівання, не має чітко окресленої верхньої межі і визначається як суспільними, так і індивідуальними рамками» [36].

Дослідник В. Голофаст пропонує альтернативний погляд на визначення «молодь». На його думку, молодими можна вважати людей, основною соціальною функцією яких є підготовка до статусу дорослого члена суспільства. Цей процес, за його словами, складається з трьох ключових етапів: закінчення «біологічного» дозрівання, досягнення «психологічної зрілості» і засвоєння деякого об'єму соціального досвіду, який властивий дорослим.

Незважаючи на це, вік вважається ключовим фактором. Дослідники надають різні визначення «молодої сім'ї». Наприклад, А. Антонов визначає її як пару до 30 років, яка прожила разом до 5 років; Т. Гурко – до 3 років; В. Лисенко – до 4 років; І. Каткова – до 5 років та інші. В. Зацепін визначає молоду сім'ю як таку, що існує не більше трьох років спільного життя, і поділяє її на три етапи: 1) сім'я молодят (етап завершується по закінченні «медового

місяця»); 2) молода сім'я (від завершення «медового місяця» до початку вагітності дружини); 3) сім'я, що очікує дитину [3].

За думкою В. Постового «молода сім'я – це період у житті людини, який характеризується відчутною зміною умов духовного спілкування щонайменше двох людей незалежно від їх віку, поєднанням їх економічної взаємодії, що позначається на створенні матеріальної бази сім'ї, активному дітонародженні та освоєнні виховної функції» [26].

Існує багато точок зору на це питання серед дослідників. Ми також розглянемо інші визначення «молодої сім'ї», проте далі в нашому дослідженні ми дотримуємося визначення, запропонованого вітчизняною дослідницею А. Капською, яке вважається найбільш визнаним серед наших дослідників. Згідно з її визначенням, «молода сім'я – це соціальна група, у якій вік обох партнерів не перевищує 35 років, вони є офіційно зареєстровані у шлюбі або спільному житті, керуються високими моральними принципами, довірою, організують спільне господарство і виховують дітей» [30, с.64]. У сучасному суспільстві молода сім'я виступає як автономна одиниця. З урахуванням сучасних реалій життя, молодь вже не обмежується старими стандартами. Їхні способи життя, уподобання та дозвілля все більше стають об'єктом досліджень у різних галузях

Молода сім'я є примірником суспільства, що має свої унікальні соціальні зв'язки та взаємовідносини. Вона відіграє ключову роль у народженні та вихованні нових членів суспільства. Тому вивчення поняття молодої сім'ї має велике значення, оскільки вона впливає на формування майбутнього покоління. Для цілей наукового дослідження молода сім'я визначається як сім'я, яка уклала шлюб не більше трьох років тому, обидва її члени не досягли віку тридцять п'ять років, або яка складається з одного з батьків віком до тридцять п'ять років та неповнолітньої дитини. Це визначення чітко відображає сутність молодої сім'ї і було використане як робоче під час проведення наукового дослідження.

Також важливо зазначити, що сучасні молоді сім'ї швидко адаптуються до нових соціальних вимог. Молода сім'я швидше реагує на зміни в суспільстві,

що відкриває перед нею нові можливості, але також робить її більш залежною від зовнішніх обставин та подій у суспільному житті.

Концепція «молодої сім'ї» включає в себе певні критерії, але знайдення загальноприйнятих параметрів ускладнює точне визначення цього поняття. Якщо взяти за основу поняття спільного проживання, то до групи молодих сімей можна віднести пари, які перебувають у віці від 20 до 50 років і щойно уклали шлюб. З урахуванням вікових показників (до 30 років), ми спостерігаємо різницю в термінах сімейного життя. У першій групі можуть бути ті, чий вік не перевищує 20-25 років, і вони перебувають у шлюбі лише 1-2 роки. У другій групі можуть бути ті, хто у віці від 25 до 30 років, мають кілька дітей і проживають у шлюбі близько десяти років [3].

Концепція «молодої сім'ї» вперше з'явилася в офіційних документах та наукових джерелах на початку 1980-х років. Молода сім'я вважається суб'єктом, який відіграє важливу роль у процесі удосконалення суспільства та є об'єктом сучасної соціальної політики. Особливість молодої сім'ї полягає у формуванні правил та цінностей, а також у розвитку взаємин між її членами. У перші роки шлюбного життя відбувається процес соціалізації всередині сім'ї та у суспільстві для всіх її членів. Молоді люди мають прямий вплив на виконання демографічних обов'язків, що є головним завданням молодої сім'ї як соціального інституту. Відмінність молодої сім'ї від інших типів сімей полягає саме у тому, що її основна спрямованість зосереджена на відносинах між чоловіком та дружиною, які є ключовими у сімейному оточенні та мають значення у вихованні нащадків.

За висновками Ф.А. Мустаєвої, існують три основних типи молодих сімей, які можна класифікувати наступним чином. Перший тип - це традиційні сім'ї, де основний акцент робиться на сімейних цінностях і наявності дітей. У таких сім'ях чоловік зазвичай виступає як формальний лідер, але його лідерство значною мірою залежить від його успішності у господарській та побутовій сферах, таких як фінанси та житлове господарство. Круг друзів у таких подружжях, як правило, обмежений і часто спільний, з відходом від нього лише

у випадку сімейних обов'язків. Дозвілля зазвичай проводиться разом та в закритому колі.

Другий тип – це сім'ї, де основна увага приділяється розвитку особистості, і які, можливо, не мають багато дітей. Тут спостерігається соціальна рівновага ролей, а сім'я може бути як відкритою, так і закритою для свого мікросередовища. Лідерство у таких сім'ях зазвичай є демократичним, поділяється між чоловіком та жінкою залежно від сфер життя.

Третій тип – це сім'ї, де головний акцент робиться на розвагах. Тут як чоловік, так і дружина мають своїх друзів, і можливо, навіть різне оточення. Сім'ї цього типу можуть бути бездітними або мати невелику кількість дітей. У таких сім'ях лідерство може бути як авторитарним, так і демократичним.

З погляду більш змістовної класифікації, можна розділити молоді сім'ї на дві категорії: благополучні та сім'ї соціального ризику. До останньої категорії найчастіше належать сім'ї, що складаються з одиноких матерів або батьків, студентських сімей, сімей, де мати є неповнолітньою, та сімей, де батько перебуває на військовій службі [17, с. 52].

У сучасних умовах молоді родини зазнають низки складних випробувань та загроз, особливо в умовах військового конфлікту в Україні. Це робить їх однією з найвразливіших груп населення, що потребує значної підтримки від держави. У такій ситуації важливо активно залучати молоді сім'ї до соціальної роботи, оскільки це може стати ефективним способом подолання нагальних криз.

Щодо визначення поняття залучення молоді сім'ї у контексті соціальної роботи, запропоновану дефініцію можна тлумачити як систему взаємодії між молодією сім'єю та соціальними органами держави і суспільства, спрямовану на покращення умов життєдіяльності молоді родини [38, с. 340]. На нашу думку, ця визначення досить детально та всебічно висвітлює сутність поняття залучення молоді сім'ї у контексті соціальної роботи, тому пропонуємо використовувати його як робочу дефініцію у рамках нашого дослідження.

Також важливо відзначити, що молода сім'я відрізняється від інших видів сімей через акцент на розвиток відносин між партнерами [4]. Соціальна робота з молодими сім'ями має свої особливості через цю різницю в типах родин.

Необхідно відзначити, що у складних умовах, таких як воєнний стан, робота з молодими сім'ями відрізняється своєю специфікою. Тут має місце велика невизначеність у навколишньому середовищі, високий рівень стресу та напруги, а також економічна та соціальна нестабільність. Ці фактори негативно впливають на міцність відносин у молодих сім'ях, що робить соціальну роботу у цій сфері особливо актуальною.

У рамках наукового дослідження, цікаво також проаналізувати особливості молоді родини у контексті соціальної роботи. Які саме важливі фактори та чинники повинен враховувати соціальний працівник при залученні молоді сім'ї до соціальної роботи? Це питання буде розглянуто у відповідному розділі наукового дослідження. З огляду на те, що молоду сім'ю відрізняє вікова ознака та менший термін перебування у шлюбі, ми можемо припустити, що ключові загальні характеристики молоді сім'ї у контексті соціальної роботи тісно пов'язані з особливостями родини як інституту соціальних відносин загалом.

Молода сім'я є унікальним осередком формування нового покоління, оскільки її члени виховують майбутнє покоління, яке буде складати основу нації. Дослідження особливостей молодих сімей має важливість як з теоретичної, так і з практичної точки зору. Тому розуміння специфіки молоді сім'ї у контексті соціальної роботи є необхідним для ефективної діяльності соціального працівника.

Молоді родини не лише породжують нове життя, вони також формують нові цінності та правила, які впливають на суспільство, визначаючи нові напрямки суспільного розвитку. Молоді родини як об'єкт соціальної роботи мають свої особливості, які соціальний працівник повинен враховувати для досягнення ефективних результатів.

У світлі вищезазначеного, роль соціальних органів держави відносно молоді сім'ї можна розглядати як надання соціального обслуговування, спрямованого на забезпечення якісного супроводу для молодих сімей, що сприяє досягненню ключових завдань і пріоритетів соціальної роботи з ними. Щодо терміну «соціальне обслуговування», його дефініція є новою у науці, і також можна зустріти поняття «соціальний супровід», яке стає важливим трендом у розвитку соціальної роботи з молодими сім'ями.

Значна кількість дослідників приходять до висновку, що соціальне обслуговування або соціальний супровід стають все більш актуальними у системі соціально-педагогічної підтримки з роками. Тому компетентне використання соціального супроводу може справді покращити якість соціальної роботи з молодими сім'ями.

Отже, соціальне обслуговування молодих сімей, як провідне завдання та функція соціальних органів держави, повинне стати рушійною силою розвитку інституту молоді родини в Україні. При цьому велике значення мають дослідження, спрямовані на визначення конкретних напрямків розвитку соціального обслуговування молодих сімей.

Зазначений напрямок насправді охоплює широкий спектр зацікавленості молодих сімей у соціальній роботі, оскільки він становить основу для формування та розвитку відносин у цій категорії сімей та молодих родин. Важливо відзначити, що цей напрямок передбачає залучення різноманітних фахівців, таких як соціальні працівники, психологи, юристи, економісти, педагоги, психотерапевти, сексологи, наркологи та інші, згідно з потребами та запитами молодих родин. Також важливо визначити цільову аудиторію цього напрямку соціальної роботи, яка включає не лише молоді пари, але й учнів різних навчальних закладів та молодь, яка займається працею. Отже, підготовка молоді до сімейного життя є ключовим елементом залучення молодих сімей у соціальну роботу, оскільки більшість з них у майбутньому стануть членами молодих родин, і найкраща практика з роботи з молодими сім'ями - це робота на попередження можливих криз та проблем у сімейних відносинах.

Далі в роботі з молодими сім'ями ми зосередимось на стабілізації їхніх сімейних зв'язків. Цей напрям роботи в соціальній сфері відрізняється від попереднього тим, що ми звертаємо увагу на реальні виклики, з якими стикаються молоді сім'ї, а не лише на їх потенційні проблеми. До нього відносять:

- профілактика дисгармонії у сімейних відносинах;
- вирішення сімейних конфліктів;
- організація сімейного дозвілля, допомога в організації домашнього господарства та побуту.

Слід відзначити, що специфіка залучення молодої сім'ї до соціальної роботи контролюється нормативними актами різних рівнів, що утворюють загальний каркас правового регулювання інституту молодої сім'ї [16, с.24].

Таким чином, у рамках дослідження було розкрито суть понять «молода сім'я» та «соціальна робота з молодими сім'ями», подано робочі дефініції, які є фундаментальними для даного наукового дослідження.

Нами було з'ясовано, що молода сім'я - це соціальна група, у якій вік обох партнерів не перевищує 35 років, вони є офіційно зареєстровані у шлюбі або спільному житті, керуються високими моральними принципами, довірою, організують спільне господарство і виховують дітей.

Соціальна робота може бути описана як професійна діяльність, що ґрунтується на державних та недержавних засобах впливу на окремих осіб і соціальні групи з метою забезпечення їх благополуччя та підтримки у складних соціальних ситуаціях.

Дослідивши поняття «війна», прийшли до висновку, що це озброєний конфлікт між державами, групами людей або народами, що характеризується військовими діями, великою кількістю жертв та руйнуванням інфраструктури.

Та узагальнили, що соціальна робота з молодими сім'ями в умовах війни – це комплекс заходів, спрямованих на підтримку та зміцнення молодих сімей,

вирішення їхніх соціальних проблем та задоволення потреб під час воєнних конфліктів.

Встановлення чітких визначень цих термінів є однією з ключових складових успішного дослідження, оскільки узгодженість термінології сприяє підвищенню якості наукових досліджень.

1.3. Принципи та методи дослідження соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах війни

В цьому дослідженні будуть використані загальні методи наукового дослідження, які допоможуть зібрати, проаналізувати та структурувати всю знайдену інформацію. Емпіричні методи дослідження будуть застосовані на етапі збору інформації про молоді сім'ї та роботу з ними в умовах війни, первинному узагальненні, опису дослідних даних, систематизації і класифікації. У дослідженні соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах війни одним з емпіричних методів дослідження виступає метод спостереження. Цінність цього методу полягає в можливості безпосереднього спостереження за процесом соціальної роботи з цією групою населення. Сутність методу спостереження полягає в систематичному і цілеспрямованому сприйманні та фіксації явищ. Це дає можливість розглянути конкретні зміни в процесі соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах воєнного часу.

Емпіричне дослідження спрямоване безпосередньо на об'єкт дослідження та відбувається на основі методів порівняння, спостереження, тощо. Відповідно до методів збору та аналізу даних виділяють кількісні та якісні підходи. Вважається, що кількісний підхід ґрунтується на позитивістській парадигмі, а якісний – інтерпретативній чи критичній. Хоча так відбувається не завжди. Навіть використання якісних методів може відбуватися відповідно до радше позитивістських критеріїв проведення дослідження.

При написанні використовується дуже важливий для встановлення хронологічної послідовності становлення молоді сім'ї метод – історичний.

Цей метод дозволяє простежити хронологічну послідовність розвитку сім'ї, визначити ключові етапи та виявити закономірності цього процесу. Завдяки історичному методу ми можемо отримати цілісне уявлення про те, як формується та розвивається молода сім'я. Це дозволяє зрозуміти фактори, які впливають на цей процес, та спрогнозувати подальший розвиток.

У нашій роботі метод аналізу використовується як інструмент для осмислення вітчизняної та зарубіжної філософської, юридичної, психологічної, соціально-педагогічної літератури, що є одним із ключових для розкриття стану розв'язання проблеми. Аналіз полягає у розгляді об'єкта нашого дослідження, а саме соціальної роботи з молодими сім'ями, як складових частин з метою їх окремого вивчення. Протилежним методом аналізу є синтез, який передбачає об'єднання різних аспектів предмета в одне ціле, не лише реально, але й концептуально. Синтез не просто поєднує різні частини цілого, але й виокремлює їх сутність. Метод синтезу в нашій роботі використовується при написанні висновків.

Кожен з цих методів має свої переваги та обмеження, але використання їх у поєднанні дозволяє отримати більш повне та глибоке розуміння проблеми соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах війни.

Організація наукового дослідження вимагає від нас дотримання певних принципів. Принцип об'єктивності спрямовує на шлях критичного аналізу інформації, з якою потрібно працювати. Цей принцип зобов'язує оцінювати відповідність даних дійсності, усвідомлювати та мінімізувати суб'єктивні чинники, які можуть спотворити реальний стан речей. Найвищого рівня реалізації принцип об'єктивності досягає у виявленні закономірностей. У рамках цього дослідження ми спробуємо розкрити закономірні тенденції соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах війни.

Наступним методологічним принципом є принцип історизму, що ґрунтується на розумінні діалектичного зв'язку між минулим, теперішнім та майбутнім. Цей принцип акцентує увагу на впливі минулих подій та тенденцій на сучасний стан речей, а також на ролі сьогодення як визначального фактора

для формування майбутнього. В контексті даного дослідження принцип історизму відіграє ключову роль, адже ми можемо простежити еволюцію соціальної роботи з молодими сім'ями протягом часу та оцінити на якому етапі розвитку вона знаходиться сьогодні в умовах війни, з метою виявлення подальших перспектив.

Також у ході дослідження передбачається використання принципу системності. Згідно з цим принципом, «об'єкти дослідження розглядаються як системи. Це означає виявлення залежності кожного елемента від його місця та функцій у системі, з урахуванням того, що властивості цілої системи не можна звести до суми властивостей її складових; аналіз того, наскільки поведінка системи зумовлена як особливостями її окремих елементів, так і властивостями її структури; дослідження механізму взаємодії системи і середовища; вивчення характеру ієрархічності, притаманного даній системі; забезпечення всебічного багатоаспектного опису системи; розгляд системи як динамічної цілісності, що розвивається» [23, с. 33].

У цьому контексті застосування принципу системності дозволяє розглянути молоду сім'ю як цілісну систему, що складається з взаємопов'язаних елементів. Це дає можливість визначити властивості та зв'язки між цими елементами, виявити суперечності, порівняти отримані результати з очікуваними та розробити практичні рекомендації щодо підвищення ефективності соціальної роботи з молодими сім'ями. Також він передбачає розгляд соціальної роботи з молодими сім'ями як системи: виявлення певної безлічі її елементів, які є системоутворюючими, тобто забезпечують з'єднання різних елементів в систему та визначають її цілісність та аналіз їх впливу на ефективність соціальної роботи.

Успішне здійснення нашого дослідження соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах війни великою мірою залежить від принципу єдності теорії й практики. Практика виступає критерієм істинності теоретичних положень. Теорія, що не ґрунтується на практиці, виявляється абстрактною і безплідною. Теорія повинна освітлювати шлях для практики. Тому при організації нашого

дослідження дуже важливо виходити не тільки з досягнень теорії соціальної роботи з цього питання, але і з розвитку практики.

У рамках проведеного наукового дослідження було також проаналізовано основні методи соціальної роботи з молодими сім'ями в Україні, які представлені на рисунку 1.1.

Рисунок 1.1. Основні методи залучення молоді сім'ї у контексті соціальної роботи в Україні

Таким чином, аналізуючи принципи та методи дослідження соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах війни, було розкрито важливість таких загальнонаукових принципів дослідження, як єдності теорії та практики, історизму, системності та об'єктивності. Методи розглянуті як шлях пізнання, в нашій роботі використані такі: історичний, емпіричний (спостереження), аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення.

У ході наукового дослідження було з'ясовано, що соціальна робота з молодими сім'ями в умовах війни вимагає використання різноманітних методів, які дозволяють розкрити комплексні аспекти цієї проблеми та зрозуміти потреби сімей. Дослідження цієї теми може не тільки розкрити складні виклики, з якими зіштовхуються сім'ї, але і сприяти розробці стратегій

підтримки та інтервенцій, які відповідають їхнім потребам.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З МОЛОДИМИ СІМ'ЯМИ В УМОВАХ ВІЙНИ

2.1 Сутність, зміст, форми, принципи, технології соціальної роботи з молодими сім'ями

Одним із головних завдань соціальної роботи є підтримка молодих сімей, які потребують соціальної допомоги та реабілітації. Ця робота включає в себе запобігання сімейному неблагополуччю, заходи для запобігання негативній поведінці дітей та молоді, надання соціальних послуг та підтримку батьків у вирішенні сімейних питань виховання.

Основними аспектами соціальної роботи з молодою сім'єю є соціальна профілактика, надання соціальної допомоги, здійснення соціального патронажу, реалізація соціальної реабілітації та забезпечення нею комплексної підтримки. Ця підтримка включає надання соціально-психологічної, психолого-педагогічної, соціально-медичної, юридичної та інформативно-консультативної допомоги, а також психотерапевтичну підтримку, спрямовану на поліпшення їхнього життя [1].

Соціальна профілактична робота з сім'єю включає в себе впровадження комплексу заходів у сфері соціально-психологічної, медико-соціальної та правової діяльності, спрямованих на ліквідацію умов і причин виникнення проблем у сім'ї, а також на профілактику сімейного неблагополуччя, конфліктів, розлучень та стресових станів. Також вона спрямована на формування відповідального батьківства, збереження репродуктивного здоров'я молоді, а також на організацію роботи з метою запобігання помилок і розрахунків у сімейному вихованні.

Соціальна допомога спрямована на надання різноманітних соціальних послуг сім'ї в контексті конкретного суспільства та конкретних обставин. Ці

послуги сприяють формуванню нормального функціонування сімейного господарства. Соціальні послуги можуть бути інформаційного або консультативного характеру, а їх метою є надання психолого-педагогічної, правової, соціально-медичної та матеріальної підтримки сім'ям. Головна мета полягає в тому, щоб допомогти сім'ї в цілому, а також кожному її членам впоратися з повсякденними життєвими труднощами та проблемами.

Соціальний патронаж – один із видів соціальної допомоги, який спрямований на постійну підтримку сімей, які потребують систематичної підтримки для забезпечення належних умов життя [38].

Соціальна реабілітація спрямована на надання допомоги молодим сім'ям з метою подолання сімейних конфліктів, кризових ситуацій, дисгармонії у стосунках, тимчасових або постійних труднощів сімейного життя, які можуть виникнути внаслідок важких захворювань, фінансових проблем, конфліктів у стосунках, психічних захворювань, а також для тих, хто потрапив у складну безвихідну ситуацію або відчувається самотнім. Робота з соціальною реабілітацією проводиться як з кожним членом сім'ї окремо, так і з усією сім'єю та її родичами. Метою цієї роботи є виведення членів сім'ї із стресового стану, надання соціально-медичної, соціально-правової підтримки, відновлення гідності, прав і свобод членів сім'ї [15].

Головна мета та завдання соціальної роботи з молодими сім'ями включають наступне:

- розробка та впровадження заходів з підтримки молоді сім'ї як репродуктивної соціальної одиниці;
- адаптація молоді сім'ї до умов перехідної ринкової економіки;
- поліпшення матеріального, етичного та духовного стану молоді сім'ї;
- створення та розвиток системи служб соціально-психологічної підтримки для молодих сімей;
- створення сприятливих умов для поєднання соціальної та сімейно-побутової функцій молоді сім'ї.
- стимулювання підприємницької активності молоді.

- організація сімейного дозвілля та відпочинку[39].

Відповідно до статті 5 Закону України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» основними принципами соціальної роботи з молоддю сім'єю є:

- віддача пріоритету правам та інтересам дитини, забезпечення її всебічного розвитку та поваги до людської гідності;
- компетентна оцінка ситуації в сім'ї з боку соціальних служб;
- збереження конфіденційності соціальних працівників при роботі з молоддю сім'єю у випадках, коли відсутній ризик насильства над дітьми;
- розумне використання влади і контролю;
- урахування негативних факторів у молодій сім'ї, розгляд ситуації з точки зору ризику та інших аспектів [29].

Важливо враховувати, що ключовим принципом у соціальній роботі з молодими сім'ями є принцип самозабезпечення [37, с. 320]. Цей принцип широко визнаний у соціальній роботі з молодими сім'ями і має велике значення, оскільки головною метою соціальної роботи є надання молодим сім'ям необхідних інструментів, механізмів та ресурсів для самостійного розвитку сім'ї. Не менш важливим є принцип, що полягає в стимулюванні внутрішніх резервів сім'ї шляхом надання соціальної допомоги для вирішення власних проблем. [15].

Вирішальне значення у забезпеченні життєдіяльності молодих сімей має державна економічна і соціальна політика, яка визначає зайнятість населення в сферах суспільної праці, добробут та доходи молодих сімей.

Соціальний працівник відіграє роль посередника між сім'єю, державою, громадськими організаціями та законодавчими установами. Його завдання полягає у наданні соціальних послуг, спрямованих на поліпшення умов життя сімей, підтримку їх самореалізації та захист прав та інтересів. Це включає пояснення доступних пільг для молодих сімей, формування їх правової свідомості, відповідального ставлення до батьківських обов'язків та надання різноманітних соціальних послуг. Для молодих сімей, неповнолітніх та молоді

важливе забезпечення доступу до інформаційних консультацій. Такі сім'ї потребують різних видів підтримки: у плануванні сім'ї, вихованні та догляді за дітьми, адаптації до змін у середовищі, розробці індивідуальних стратегій для сім'ї, організації вільного часу, управлінні сімейним господарством, покращенні взаємин у сім'ї та іншій сферах.

Центрам соціальних служб для молоді надається пріоритет у соціальній роботі з молоддю. Вони забезпечують соціальну профілактику, соціальний патронаж, соціальну реабілітацію, а також надають соціально-психологічну, психолого-педагогічну, соціально-медичну, соціально-правову, інформаційно-консультативну та психотерапевтичну допомогу та підтримку молодому подружжю для поліпшення його життєдіяльності.

Центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (ЦСССДМ) разом з його спеціалізованими підрозділами є головним суб'єктом соціально-педагогічної діяльності з молодими сім'ями в Україні. Його структура наразі вже визначена на різних рівнях: державному, регіональному (обласному) та місцевому (районному, міському).

Основні завдання ЦСССДМ у сфері роботи з сім'ями полягають у наданні індивідуальної допомоги молодим сім'ям та молоді, які планують одруження. Ця допомога спрямована на організацію здорового спілкування в межах сім'ї та за її межами, планування сімейного життя, підтримку в розв'язанні конфліктних ситуацій, виховання дітей, а також на запобігання розлученням [6].

Український ЦСССДМ спільно з державними інстанціями розробив та реалізує державну програму роботи з молодими сім'ями. Ця програма спрямована на стабілізацію молодих сімей, підготовку молоді до шлюбу, запобігання сімейним конфліктам та дезорганізації, а також на підготовку молодих батьків до виконання їхніх батьківських обов'язків та задоволення рекреаційних потреб сучасних молодих сімей [13].

Дана програма спрямована на впровадження системи роботи ЦСССДМ з молоддю сім'єю, що включає в себе такі аспекти:

Підготовка молоді до сімейного життя, яка включає в себе формування навичок здорового способу життя, психолого-педагогічних, юридичних, економічних та медичних знань у контексті особистісного розвитку, статево-рольової ідентифікації, а також освіти у сфері медико-соціальних проблем, таких як алкоголізм, наркоманія, профілактика захворювань, що передаються статевим шляхом, планування сім'ї та збереження репродуктивного здоров'я.

Роботу з молодими сім'ями для стабілізації сімейних відносин.

Надання допомоги батькам у вирішенні різноманітних проблем сімейного виховання.

Соціальну реабілітацію в роботі з сім'єю.

Також важливою є робота з профілактики вагітності, народження здорових дітей і розвитку сімейних традицій [31].

Ця діяльність проводиться серед учнів шкіл, шкіл-інтернатів, професійно-технічних училищ, ліцеїв, коледжів, університетів, у студентських гуртожитках, а також з молодими парами, які подали заяву до РАЦСу. Для цієї роботи залучаються фахівці різних галузей: соціальні педагоги, психологи, юристи, економісти, наркологи, гінекологи, венерологи, сексологи, психотерапевти, спеціалісти з планування сім'ї та інші.

До організаційних форм соціальної роботи з молодими сім'ями у воєнний час відносяться: мобільні курси, навчально-консультаційні пункти (включаючи виїзди в сільську місцевість), вечірні гімназії для жінок і молоді, клуби дівчат, кабінети довіри, лекторії, дискусійні клуби тощо[14]. Для досягнення цієї мети проводяться різні комунікаційні тренінги, тестування, індивідуальні та групові психологічні консультації, лекції та семінари, тематичні КВК [6, с.4].

Вивчити внутрішні відносини у сім'ї дозволяють проєктивні методики, основним механізмом яких є символічне перенесення змісту внутрішнього світу на зовнішній світ. В умовах війни такі методики допомагають соціальним працівникам забезпечити комплексну підтримку молодим сім'ям, які переживають стрес, травму і нестабільність. Серед проєктивних методик у роботі з молодістю сім'єю можна виділити такі, як:

- «Малюнок сім'ї». Аналіз малюнків допомагає виявити стосунки між членами сім'ї, їхні ролі, переживання та емоційні стан.
- «Вільні асоціації». Соціальний працівник дає клієнтам слова або зображення і просить їх вільно асоціювати з ними. Це дозволяє виявити підсвідомі думки, страхи та переживання.
- Заповнення незавершених речень. Членам сім'ї пропонуються речення, які вони повинні закінчити (наприклад, «Найбільший мій страх зараз...», «Моя сім'я буде щасливою, коли...»). Це допомагає виявити їхні думки та почуття щодо ситуації, в якій вони опинилися.
- Тест «Сімейна соціограма». Дана методика є прекрасним терапевтичним інструментом, адже допомагає батькам подивитись на ситуацію в сім'ї «зверху» і оцінити існуючі взаємозв'язки тощо.

Арт-технології чи творчі методики можуть бути ефективним інструментом для роботи з молодими сім'ями, особливо під час кризи, наприклад війни. Вони сприяють вираженню емоцій, зменшують стрес і покращують психічне здоров'я. Художня творчість реалізує забуті чи витіснені переживання і супроводжується катарсисом. Сімейна арт-терапія може допомогти членам сім'ї зрозуміти один одного та вийти за рамки травматичних переживань. З нею будуються довірливі стосунки, усі члени сім'ї мають можливість висловитися, відреагувати на накопичені негативні емоції, сформувані сімейні моделі для наслідування. Активація творчого потенціалу кожного члена сім'ї сприяє виробленню нових моделей поведінки та способів вирішення конфліктів.

Одним із ефективних методів роботи з молодими сім'ями стали культурно-масові розважальні та конкурсні форми діяльності. Це не лише найбільш раціональний спосіб організації дозвілля молодих сімей на даному етапі, але й сприяє пропаганді кращих сімейних традицій українського народу, звичаїв та обрядів. Такі заходи сприяють пошуку сімейних талантів, розвитку пізнавальних інтересів учасників сім'ї, творчій ініціативі, обміну досвідом у сімейному вихованні, зміцненню взаємин у сім'ї, а також відродженню

родинно-побутової культури українського народу. Вони можуть бути представлені як щорічні обласні конкурси молодих сімей, конкурси та вечори студентських сімей, свята молодих сімей, конкурси сімейних ерудитів, виставки дитячих творів та малюнків про сім'ю, фестивалі сімейних творчих колективів, сімейні спортивні свята, сімейні ігри, фотовиставки, спортивні змагання «Я і моя сім'я» та інші [15].

Комплексна допомога батькам у вирішенні проблем сімейного виховання ґрунтується на науковому підході та охоплює широкий спектр питань, пов'язаних з формуванням особистості дитини в умовах сім'ї. Її основні напрямки включають: підготовку молодих батьків до народження дитини, надання соціально-психологічної допомоги у вихованні дітей різного віку з урахуванням їх індивідуальних психологічних особливостей, підготовку дітей до школи, використання різних методів і форм сімейного виховання, а також розв'язання складних питань у взаєминах між батьками та дітьми, включаючи юридичні аспекти.

Реалізація цих завдань здійснюється за допомогою створення шкіл молоді матері, шкіл батьківської підтримки, телефонів довіри, консультативних пунктів при навчальних закладах та професійно-технічних училищах, соціальних служб для батьків, соціально-медичних курсів для молодих жінок, клубів молодих батьків тощо [15].

Проведення сімейної психотерапії у роботі соціальних працівників виявляється завданням, що вимагає уважного підходу. Ця діяльність спрямована на соціальну реабілітацію сімей з внутрішньою дисгармонією, вирішенням конфліктів та проблем, пов'язаних із залежністю від алкоголю та наркотиків, а також управлінням нервовими розладами, які загрожують стабільності родини. Подружня психотерапія, зазвичай, орієнтована на індивідуальний розвиток кожної пари та вирішення їхніх проблем, сприяючи встановленню гармонії в їхніх відносинах.

Основними інструментами в цьому процесі є консультативні пункти, кабінети екстреної психологічної допомоги, телефонні гарячі лінії та тренінгові

центри. Через ці структури здійснюються різноманітні заходи, такі як тестування, анкетування, психоемоційні тренінги, індивідуальні консультації тощо. Головна мета цієї роботи – допомогти людям відновити психологічний баланс, почуття безпеки, навчити їх управляти стресовими ситуаціями та поважати та розуміти як себе, так і близьких людей.

Отже, за своєю сутністю соціальна робота з молодими сім'ями в умовах війни спрямована на допомогу сім'ям впоратися з труднощами та зберегти свою стійкість. У цьому контексті завдання соціального працівника полягає у наданні соціальних послуг, спрямованих на поліпшення умов життя сімей, підтримку їх самореалізації та захист прав та інтересів. Для досягнення поставлених цілей у роботі з молодими сім'ями діяльність повинна бути детально продумана та обґрунтована, спираючись на програму, яка передбачає визначення змісту, форм та методів соціальної роботи.

Проаналізувавши основні аспекти соціальної роботи з молоддю сім'єю в умовах війни, нами було з'ясовано основні форми роботи, якими є соціальна профілактика, соціальна допомога, соціальний патронаж, соціальна реабілітація та забезпечення нею комплексної підтримки. Виокремили основні принципи у роботі з молодими сім'ями – принцип забезпечення захисту та благополуччя дітей, конфіденційності, принцип комплексності та індивідуального підходу, принцип правозахисту та поваги до гідності.

Серед методів роботи виділили такі, як: сімейна психотерапія, арт-терапія, використання проєктивних методик, культурно-масові розважальні форми діяльності, комунікаційні тренінги, індивідуальні та групові психологічні консультації, лекції та семінари. Різноманітність сімейних проблем та їх індивідуальний характер роблять неможливим існування єдиного універсального методу їх вирішення. Жодна з існуючих теоретичних систем не може повністю охопити всі аспекти динаміки сімейних проблем та запропонувати вичерпний набір методів для їх подолання. Тому ключовою компетенцією соціального працівника є вміння гнучко підходити до кожної

конкретної ситуації, обираючи оптимальне поєднання методів та технік з широкого арсеналу доступних інструментів.

Підсумовуючи дослідження цього розділу можна сказати, що соціальні працівники можуть виконувати роль соціального партнера, консультанта молодій сім'ї, яка в разі потреби має змогу отримувати комплексну соціальну допомогу та соціальну підтримку, звернувшись в спеціальні соціальні служби.

2.2 Особливості соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах війни

Війна в Україні суттєво вплинула на всі аспекти життя, включно з формуванням та розвитком молодих сімей. Цей вплив зумовлює певні особливості як у самій сім'ї, так і в роботі соціальних працівників, які їй допомагають. Соціальна робота з молодими сім'ями в умовах війни має свої унікальні особливості, які виникають через специфіку військових конфліктів та їх вплив на життя сімей. Ці особливості включають як фізичні, так і психологічні аспекти, а також враховують культурні та соціальні контексти.

Особливості соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах війни можуть бути пов'язані з особливостями становлення молоді сім'ї в контексті України через вплив війни на суспільство та особливості життєвих обставин. Тобто, зв'язок між особливостями соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах війни та особливостями становлення молоді сім'ї в Україні можна розглядати як взаємозалежність, де одні фактори впливають на інші.

Можна виділити наступні сучасні особливості становлення молоді сім'ї в Україні:

1. Недостатній рівень матеріальної і фінансової забезпеченості. Це одна з найгостріших проблем для молодих сімей. Бюджет включає заробітну плату (зарплата молодому спеціалісту, стипендія), допомогу сім'ям; вторинний дохід нестабільний і мінімальний; допомога батьків. Молоді матері в підлітковому віці повністю залежать від батьків. Низький рівень заробітної плати, високі

ціни на житло та інші товари першої необхідності роблять створення сім'ї фінансово складним завданням. Проблема працевлаштування та незадоволеність вторинними заробітками штовхає одного з партнерів шукати роботу в іншому місті та навіть їхати за кордон. А все це не сприяє зміцненню сім'ї, створенню у ній атмосфери кохання та довіри.

2. Підвищена матеріальна і фінансова потреба у фінансових вкладеннях в придбання житла і організацію побуту. Молоді сім'ї часто стикаються з проблемою придбання власного житла. Це пов'язано зі зменшенням обсягів житлового будівництва, зменшенням надання державою безкоштовного житла, а житло на вільному ринку недоступне через високі ціни. Оренда житла також може бути занадто дорогою. Окремі квартири мають лише невелика кількість молодих сімей. Лише 15-20% молодих людей відокремлюються від батьків ще до весілля. Тому для зміцнення сім'ї першочерговим є питання матеріального забезпечення та житла.

3. Необхідна психологічна адаптація до сімейного життя. Створення сім'ї – це не лише юридичний акт, але й значні психологічні зміни. Молодим людям необхідно навчитися жити разом, вести спільний побут, вирішувати конфлікти. Найщасливішими для молодої сім'ї є перші місяці шлюбу. Це час, коли панує атмосфера свята, закоханості та єднання. Проте, з часом виникають нові виклики, пов'язані з спільним життям та вирішенням побутових проблем, таких як: матеріально-економічних, психологічних проблем та розподіл домашніх обов'язків. 36% подружжя схильні звинувачувати один одного в тому, що його роль у сім'ї принижена. Основний тягар виконання домашніх обов'язків лежить на жінках. 55% жінок і 56% чоловіків вважають, що дружина має більше можливостей для виконання домашньої роботи, тоді як лише 3% жінок і чоловіків поділяють таку ж думку щодо чоловіка.

4. Специфічний віковий період як чинник нестабільної реакції на кризи та виклики. Молоді сім'ї часто не мають достатнього досвіду для подолання життєвих труднощів. Це може призвести до нестабільності у сімейних стосунках.

У ході наукового дослідження було проаналізовано особливості формування молодих сімей в Україні, що має важливе значення для розробки ефективних стратегій соціальної роботи з ними. Цей аспект визначає ключові аспекти, які потрібно врахувати при розробці та впровадженні заходів щодо підтримки молодих сімей. Звідси впливають особливості соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах війни.

Однією з основних особливостей є велика кількість викликів, з якими зіштовхуються молоді сім'ї під час війни. Це може включати економічні труднощі через втрату роботи або майна, травми, які отримали члени сім'ї, втрату близьких або пошкодження майна. Деякі сім'ї втрачають емоційну прив'язаність один до одного і стають на межу розлучення. Деякі сім'ї важко адаптуються до навколишнього середовища під час війни, як втрачається стабільність і гармонія, що веде до постійних сварок. Зрештою, сім'ї стають неблагополучними і втрачають свою актуальність і мету існування. Соціальним працівникам необхідно адаптувати свої методи роботи до нових умов та повинні бути готові до надання різноманітної допомоги, що враховує ці різноманітні виклики.

Другою важливою особливістю є нестабільність умов та небезпека, які супроводжують війну. Молоді сім'ї можуть бути змушені переїжджати, шукати притулок або жити в умовах постійної загрози. Це створює додаткові стреси та перешкоди для соціальних працівників, які повинні працювати в умовах невизначеності та нестабільності.

Третя особливість полягає в емоційних та психологічних аспектах. Війна може призвести до серйозних травм та стресу для членів сім'ї, зокрема для дітей. Дітям, які отримали травму, досить важко зрозуміти, що з ними сталося. В основному це пов'язано з їхніми віковими особливостями: їм не вистачає соціальної, фізіологічної та психологічної зрілості. Дитина не може до кінця зрозуміти сенс того, що відбувається – вона просто пам'ятає ситуацію, свої переживання в той момент. На додачу, коли батьки самі не в змозі впоратися з наслідками власної травми, це негативно впливає на їхню здатність створити

безпечне та сприятливе середовище для своїх дітей. Діти дуже чутливі до емоційного стану своїх батьків. Вони вбирають у себе тривогу, страх та розгубленість, які відчувають батьки, сприймаючи їх як власні. Це може призвести до повторної травматизації дітей, затримки психоемоційного розвитку та появи поведінкових проблем. Тому соціальні працівники повинні мати навички роботи з травмованими особами, включаючи дітей, та вміти комплексно надавати психологічну підтримку та допомагати у відновленні психічного здоров'я на шляху реінтеграції цих сімей у суспільство, включаючи допомогу в отриманні освіти та підтримку при працевлаштуванні.

Нарешті, четвертою особливістю є необхідність координації з іншими гуманітарними організаціями та урядовими структурами. Війна створює складну гуманітарну ситуацію, в якій різні організації надають різноманітну допомогу. Соціальні працівники повинні бути здатні до співпраці та координації своїх зусиль з іншими учасниками гуманітарного процесу, а саме надати допомогу у продовженні освіти, професійної перепідготовки, сприяння у працевлаштуванні; допомогти у відновленні документів, отриманні соціальних виплат тощо.

Рівень співробітництва змінюється відповідно до різних факторів, починаючи від стану взаємин у молодій сім'ї й закінчуючи потребами та вимогами молодих родин, а також тим, що соціальна робота може пропонувати їм.

Таким чином, у нашому дослідженні були виявлені такі особливості соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах війни, як велика кількість викликів, з якими зіштовхуються молоді сім'ї під час війни; нестабільність умов та небезпека та необхідність координації з іншими гуманітарними організаціями та урядовими структурами. Отже, на сьогодні в умовах війни соціальна робота з молодими сім'ями має бути спрямована насамперед на відновлення соціально-економічної стабільності сім'ї; на внутрішній потенціал сім'ї з урахуванням соціально-історичних особливостей, культурно-національних цінностей і традицій та відновити духовно-виховні можливості

різних типів сімей. Зусилля фахівців соціальної роботи мають бути спрямовані на відновлення статусу та ролі молодого сім'ї як базового інституту соціалізації. Саме в цьому напрямку мають бути спрямовані дії всіх соціальних служб і фахівців, які працюють з молодими сім'ями в умовах війни.

2.3 Організаційно-правове забезпечення соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах війни

Воєнний стан в Україні істотно ускладнив життя всіх громадян, істотно вплинувши на добробут молодих сімей. Збройний конфлікт спричинив за собою економічні негаразди, втрату житла, розлучення та інші проблеми, які потребують комплексної соціальної підтримки. У цій ситуації роль організаційно-правового забезпечення соціальної роботи з молодими сім'ями стає надзвичайно важливою.

Організаційно-правове забезпечення соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах воєнного стану повинно ґрунтуватися на принципах державної відповідальності, коли держава несе відповідальність за створення умов для забезпечення соціального захисту молодих сімей в умовах воєнного стану. Умови війни негативно позначаються на соціальному характері, що підкреслює необхідність оновлення законодавчого супроводу та ненормування соціальних відносин, обґрунтованих на неухильному дотриманні принципів соціальної справедливості. На принципах гуманізму (повага до людської гідності та прав); доступності: молоді сім'ї мають мати доступ до якісних соціальних послуг, незалежно від місця їх проживання та матеріального становища; індивідуалізації, тобто робота з молодими сім'ями має бути спрямована на вирішення конкретних проблем та потреб кожної сім'ї та принципу комплексності, де фахівець має включати широкий спектр послуг, таких як психологічна підтримка, юридична допомога, допомога з працевлаштуванням, тощо [22].

Суб'єктами соціальної роботи з молодими сім'ями, дітьми та молоддю є:

- уповноважені органи, що займаються соціальною роботою з сім'ями, дітьми та молоддю;
- фахівці із соціальної роботи;
- громадські об'єднання, благодійні та релігійні організації;
- юридичні та фізичні особи, які надають соціальні послуги сім'ям, дітям та молоді;
- волонтери у сфері соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю.

До системи надання соціальних послуг та ведення соціальної роботи належать: органи виконавчої влади; органи місцевого самоврядування; центри соціальних служб та їх спеціалізовані формування а також служби у справах дітей [29].

На законодавчому рівні соціальна робота з молодими сім'ями в умовах воєнного стану регулюється наступними нормативно-правовими актами:

- Конституція України: гарантує право на соціальний захист, охорону здоров'я, освіту, житло та інші соціальні права.
- Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю»: визначає основні засади соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю, а також права та обов'язки суб'єктів соціальної роботи.
- Закон України «Про соціальні послуги»: визначає види, форми та порядок надання соціальних послуг. З введенням воєнного стану в Україні в Законі України «Про соціальні послуги» внесено такі зміни:
 - «особливості порядку організації надання соціальних послуг на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, територіальної громади або на регіональному рівні у разі введення надзвичайного стану або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях;
 - умови надання статусу малозабезпеченої особи, а саме зменшений період підрахунку середньомісячного сукупного доходу з півроку до кварталу, котрий передує місяцю, що є попереднім до місяця звернення за наданням соціальних послуг;

- право приймати рішення надавачем соціальних послуг державної, комунальної власності у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях про невідкладне надання соціальних послуг екстрено особам різного віку та їх сім'ям у разі наявності загрози їх життю чи здоров'ю;

- надсилання надавачами соціальних послуг підтвердних актів про надання вищезазначених соціальних послуг до відповідного структурного підрозділу з питань соціального захисту населення уповноважених органів системи надання соціальних послуг» [28].

Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання соціальних послуг сім'ям, дітям та особам, які перебувають у складних життєвих обставинах»: визначає порядок надання соціальних послуг сім'ям, дітям та особам, які перебувають у складних життєвих обставинах.

На національному рівні координацію та методичне забезпечення соціальної роботи з молодими сім'ями здійснює Міністерство соціальної політики України. Як спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади, Мінсоцполітики забезпечує рівні права та можливості для жінок та чоловіків, а також надає гуманітарну допомогу всім, хто її потребує. Мінсоцполітики відіграє ключову роль у підтримці та захисті людей, які постраждали від агресії Російської Федерації, а саме: сприяє у переміщенні дітей з вразливих категорій населення, допомагає у створенні гуманітарних коридорів, надає продуктові набори сім'ям, здійснює визнання вантажів, коштів, наданих послуг гуманітарною допомогою; здійснює контроль за транспортуванням, отриманням, збереженням, охороною, складуванням, розподілом, цільовим використанням, обліком гуманітарної допомоги; веде Єдиний реєстр отримувачів гуманітарної допомоги.

Також Міністерство приділяє особливу увагу підтримці молодих сімей військовослужбовців, особливо в умовах триваючої війни. Ці сім'ї стикаються з унікальними викликами та потребами, які вимагають спеціалізованих програм та заходів. Мінсоцполітики надає програми психологічної реабілітації для

родин, які пережили травму через бойові дії; нараховує виплати на дітей військовослужбовців, зокрема допомога при народженні дитини, щомісячні виплати на утримання дітей. Житлова підтримка включає в себе програми забезпечення житлом для сімей військовослужбовців, зокрема тих, хто втратив свої домівки через військові дії та надання субсидій на оренду житла та компенсації за втрату житла.

Також слід наголосити на освітній підтримці (надання стипендій та грантів на освіту для дітей), медичній (забезпечення безкоштовного або пільгового медичного обслуговування для військовослужбовців та їхніх сімей), правовій та соціально-інтеграційній допомозі.

«Модернізація системи соціальної підтримки населення України» – проєкт, який реалізує Міністерство соціальної політики України за підтримки Світового банку. У рамках проєкту здійснюється оптимізація процесів надання соціальної допомоги, вдосконалюється адміністрування соціальних виплат і послуг, стимулюється розвиток сімейних форм виховання та надається соціальна підтримка дітям-сиротам і молодим сім'ям з дітьми, які опинилися в складних життєвих обставинах. Метою проєкту є сприяння ефективному впровадженню соціальних реформ, спрямованих на зменшення рівня бідності та посилення соціального захисту найбільш вразливих груп населення.

Слід зазначити, що під час війни Міністерство соціальної політики працює у режимі кризового надання соціальних послуг: рішення про надання допомоги приймаються протягом доби, замість 10 робочих днів, як це було раніше, бюрократичні бар'єри усунуті, щоб люди могли отримати необхідну допомогу якомога швидше. Фінансування послуг здійснюється з місцевих бюджетів. Важливо, що Міністерство соціальної політики рекомендує місцевим органам влади, за необхідності, передавати повноваження щодо прийняття рішень про надання соціальних послуг безпосередньо установам, які їх надають.

На регіональному та місцевому рівнях відповідальність за організацію та впровадження соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю несуть органи

виконавчої влади та місцевого самоврядування. Відповідно до статті 17 Закону України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» здійснення соціальної роботи та надання соціальних послуг різним категоріям населення покладається на районні, міські, селищні та сільські центри соціальних служб. Для виконання своїх повноважень та здійснення соціальної роботи з молодими сім'ями на території громад, міст або селищ, соціальні служби створюють:

1. Стационарні служби, що надають соціально-психологічну реабілітацію та адаптацію, а також забезпечують притулок.

2. Денні служби, які надають соціально-психологічну підтримку, соціальний супровід, патронаж, а також денний догляд за дітьми з інвалідністю або тяжкохворими дітьми.

3. Бригади екстреного реагування[29].

Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді: надають молодим сім'ям широкий спектр соціальних послуг. Це, зокрема, надання інформації про види соціальних виплат, на які відповідно до чинного законодавства має право сім'я чи особа; надання контактів служб, закладів та установ, до яких необхідно звернутися за відповідною допомогою, а також інформації про умови отримання соціальних послуг. Серед психологічних послуг можна виокремити такі, як психологічна діагностика, спрямована на визначення соціально-психологічних характеристик особистості; допомога у запобіганні непорозумінням та конфліктам між членами сім'ї; психологічна корекція та реабілітація. ЦСССДМ здійснює посередництво в здійсненні профілактичних, лікувально-оздоровчих заходів; надає консультації з питань збереження і зміцнення здоров'я тощо. Слід відзначити юридичні послуги, які включають консультації з питань чинного законодавства, гарантій та пільг, захисту прав та інтересів сім'ї чи особи, а також захисту прав дитини та соціально-економічні послуги, які передбачають допомогу в залученні додаткових ресурсів для вирішення матеріальних потреб сімей чи осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах. Ці послуги передбачають надання допомоги в натуральній формі (одяг, взуття тощо), допомогу в отриманні державних

соціальних допомог та грошового забезпечення, а також допомогу у вигляді грошової компенсації. Також надається інформаційна підтримка з питань працевлаштування, навчання, посередництва в отриманні гуманітарної допомоги тощо.

Запорізький обласний центр соціальних служб надає підтримку сім'ям, дітям та молоді, які опинилися в складних життєвих обставинах. Центр активно сприяє формуванню прийомних сімей і дитячих будинків сімейного типу, а також здійснює заходи для запобігання соціальному сирітству; надає допомогу сім'ям учасників воєнних дій і вимушеним переселенцям. Одним із основних аспектів роботи центру є робота з дітьми, які мають проблеми з виконанням закону [18].

Також слід відзначити благодійні та громадські організації, які надають молодим сім'ям матеріальну, юридичну допомогу, психологічну підтримку, допомогу з працевлаштуванням, тощо.

Проект \$1k Україна допомагає родинам, які перебувають у біді. Проект зв'язує родину зі спонсором, який пожертвує гроші безпосередньо на банківський рахунок в Україні.

Міжнародна благодійна організація Благодійний фонд «СОС Дитяче містечко» в рамках проекту «Укріплення сім'ї» надає комплексну підтримку сім'ям з дітьми ВПО. Метою програми «Укріплення сім'ї» є підтримка сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах, та допомога їм у подоланні кризи.

Представництво благодійної організації «Надія і житло для дітей» в Україні розробляє та впроваджує підтримуючі послуги, які можуть запобігти розпаду молодих сімей та попаданню дітей на вулицю та до інтернатних закладів

Міжнародна благодійна організація «Партнерство «Кожній дитині» реалізовує низку проектів, спрямованих на допомогу вразливим сім'ям з дітьми та розробляє інноваційні соціальні технології для допомоги сім'ям та дітям.

Організаційно-правове забезпечення соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах воєнного стану є важливим інструментом державної політики соціального захисту. Ефективне функціонування цієї системи дозволить допомогти молодим сім'ям подолати труднощі, зберегти сім'ю та сприяти їх соціальному благополуччю [12].

Організаційно-правове забезпечення соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах воєнного стану також повинно враховувати такі особливості:

- збільшення потреби в соціальних послугах: в умовах воєнного стану зростає кількість молодих сімей, які потребують соціальної підтримки.
- зміщення пріоритетів: в умовах воєнного стану пріоритетними стають такі види соціальних послуг, як психологічна підтримка, матеріальна допомога, допомога з працевлаштуванням.
- необхідність розвитку інноваційних форм соціальної роботи: використання онлайн-сервісів, гарячих телефонних ліній, мобільних бригад соціальної допомоги тощо.
- співпраця з волонтерськими організаціями та благодійними фондами: залучення додаткових ресурсів для надання соціальної допомоги молодим сім'ям.

Один з найзначніших критеріїв соціальної держави полягає у гарантуванні захисту для материнства, дитинства, батьківства, а також у наданні допомоги та підтримки сім'ї. В Конституції України зазначено, що « в Україні забезпечується державна підтримка сім'ї, материнства, батьківства і дитинства. Розвивається система соціальних служб, встановлюються державні пенсії, грошові допомоги та інші гарантії соціального захисту ». Це відповідає положенням статті 23 Міжнародного пакту «Про громадянські та політичні права», яка визначає, що сім'я є природним і основним компонентом суспільства і має право на захист з боку суспільства і держави.

На сьогоднішній день існують чотири основні форми державної допомоги сім'ям з дітьми:

- грошові виплати сім'ям на дітей і пов'язані з народженням, утриманням та вихованням дітей (допомоги і пенсії);
- соціальні пільги, які охоплюють трудові, податкові, житлові, кредитні, медичні та інші пільги, що надаються сім'ям з дітьми, батькам і дітям.
- безкоштовні надання родині і дітям (включаючи дитяче харчування, ліки, одяг і взуття) і також харчування для вагітних жінок;
- надання психологічної, юридичної, педагогічної допомоги та консультування сім'ям у рамках соціального обслуговування [16, с. 40].

Покращення відповідної нормативно-правової бази має велике значення в соціальному захисті молоді сім'ї. Законодавство, таке як «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства і дітям-інвалідам», «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», «Про Основні напрями вдосконалення системи соціальних виплат населенню» і так далі, сприяють цьому процесу.

Норми, які стосуються регулювання сімейних відносин, захисту сімейних прав і інтересів, обов'язків подружжя; усиновлення дітей, позбавлених батьківського піклування; прав і обов'язків батьків і дітей; а також положення, що забезпечують захист дитини від жорстокого поводження та насильства, закріплені у Сімейному кодексі України. Цивільний кодекс України містить положення про захист цивільних прав і інтересів особи та сім'ї, опіку та піклування, майнові права і представництво інтересів тощо.

В Україні створені спеціальні структури й інституції, що займаються питаннями молоді сім'ї: «Комітет у справах жінок, материнства і дитинства при Президенті України» (реорганізований 1996 р.), «Сектор у справах жінок, охорони сім'ї, материнства та дитинства Кабінету Міністрів України» (1993), «Міністерство у справах сім'ї та молоді» (1996) (у 1999 р. було реорганізоване у «Державний комітет у справах сім'ї та молоді», а в 2000 р. – у «Державний комітет молодіжної політики, спорту і туризму»). Проблемами молодих сімей

опікуються також відповідні структури в міністерствах, відомствах, організаціях різного рівня [8, с. 145].

У зв'язку з воєнними діями на території України та масовим переміщенням населення, виникла необхідність швидко розробити та впровадити законодавчі норми для забезпечення безпеки сімей, запобігання їх участі у конфлікті, забезпечення соціального захисту та діяльності органів опіки і піклування. Деякі аспекти цих питань вже врегульовані Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», відповідними розпорядженнями Кабінету Міністрів України та наказами відомств. Проте є питання, які потребують подальшого вивчення та розробки нормативно-правового врегулювання.

Однією з найгостріших проблем залишається питання забезпечення молодих сімей житлом. У сучасних економічних умовах, через різке скорочення будівництва комунального житлового фонду, зростання цін на будівельні матеріали та приватизацію житла, значна частина молодих сімей майже повністю втрачає можливість поліпшити свої житлові умови.

Дослідження показало, що нормативно-правова база організації соціальної роботи в нашій країні дуже розвинена, але водночас потребує змін для більш адресної побудови соціальних послуг для молодих сімей. Дослідження організаційних структур соціальних служб підкреслило необхідність оптимізації та координації діяльності між різними установами та організаціями для забезпечення більш ефективного та комплексного надання послуг.

Підсумовуючи вищесказане, організаційно-правове забезпечення соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах війни в Україні характеризується значними змінами та адаптаціями до нових викликів. Військові дії змусили уряд та соціальні служби оперативно реагувати на потреби населення, впроваджуючи нові законодавчі ініціативи, змінюючи організаційні структури та методи роботи, а також залучаючи міжнародну допомогу. Незважаючи на складні обставини, наша країна надає різноманітну

підтримку молодим сім'ям з дітьми, починаючи від фінансової допомоги і закінчуючи психологічною підтримкою. Ця тенденція, на нашу думку, позитивно характеризує сучасний стан соціальної роботи з молодими сім'ями в Україні.

РОЗДІЛ 3

ОПТИМІЗАЦІЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З МОЛОДИМИ СІМ'ЯМИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

3.1 Сучасний стан соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах війни

У період війни соціальна робота розширює свої напрями, методи і форми діяльності, що ґрунтуються з одного боку на багаторічному міжнародному досвіді, з іншого боку – формується унікальний феномен соціальної роботи, який базується на моральному обов'язку, взаємопідтримці та відданості кожного громадянина, у поєднанні з професіоналізмом фахівців у цій галузі.

Сучасний стан соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах війни визначається комплексом факторів, включаючи соціально-економічні, політичні, територіальні та гуманітарні аспекти. Загалом, цей стан характеризується поєднанням викликів і досягнень у різних країнах та регіонах світу, де військові конфлікти та кризові ситуації залишають свій слід на сімейному благополуччі.

На сьогоднішній день для молодих сімей стали типовими такі негативні явища, як погіршення взаємин у сім'ї, небажання стати батьками через воєнні обставини, а також загострення проблем фінансового стану та матеріального забезпечення. Аналізуючи розвиток соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах воєнного конфлікту в Україні, можна зрозуміти, що існує висока потреба у професійній підтримці з боку соціальних працівників. Також варто відзначити актуальність і важливість напрямів соціальної роботи, таких як соціальна профілактика та надання допомоги з метою покращення якості життя сімей [12].

Однією з головних характеристик сучасної соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах війни є активна роль громадських та міжнародних організацій. Такі організації, як Червоний Хрест, Червоний Півмісяць, ООН та низка неприбуткових організацій, відіграють ключову роль у наданні гуманітарної допомоги молодим сім'ям, які постраждали від війни. Вони забезпечують медичну, харчову та психологічну допомогу, а також сприяють відновленню соціальних послуг у кризових регіонах. Так, зокрема, можна виділити мультидисциплінарні мобільні команди допомоги тим, хто постраждав від війни, створених МБФ «Українська фундація громадського здоров'я» та Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ) в Україні за підтримки Міністерства соціальної політики України в межах проекту «Інтегрована підтримка через міждисциплінарні мобільні команди». Мультидисциплінарна мобільна команда є оперативним інструментом для надання соціально-психологічної допомоги сім'ям з дітьми та іншим людям, які постраждали від війни. Ці команди складаються з психологів, соціальних працівників, юристів та медичних фахівців і працюють як в центрах підтримки переселенців, так і на мобільних пунктах допомоги. Вони здійснюють виїзди на власному авто до місць, де потрібна допомога, а також надають консультації дистанційно через телефон або відеозв'язок. Основні послуги включають психологічну підтримку, юридичні консультації, соціальну підтримку, медичні консультації та надання гуманітарної допомоги, забезпечуючи необхідні ресурси та інформаційні матеріали.

Другим важливим аспектом є національні стратегії та програми, спрямовані на підтримку молодих сімей у зоні військового конфлікту. Багато країн розробляють спеціальні програми соціальної підтримки, які враховують потреби молодих сімей у військових конфліктах. Ці програми можуть включати надання фінансової допомоги, доступ до освіти та медичних послуг, а також психологічну підтримку та реабілітацію.

Міністерство соціальної політики перезапустило програму «Рука допомоги», спрямовану на підтримку малозабезпечених осіб у реалізації

власних підприємницьких ідей. Ця програма, розроблена спільно зі Світовим банком, раніше успішно пройшла пілотне тестування у Львівській, Полтавській, Харківській, Донецькій, Житомирській та Чернігівській областях у 2016-2018 роках. Програма має на меті сприяти працевлаштуванню та професійній інтеграції вразливих категорій населення, зокрема молодих сімей. Учасники отримують можливість отримати безвідсоткову поворотну допомогу до 100,5 тис. гривень для створення або розширення власного бізнесу.

У 2019 році в Україні запровадили новий вид соціальної допомоги: «Муніципальна няня». Програма передбачає грошову виплату молодим сім'ям з держбюджету. Муніципальна няня – будь-яка фізична особа-підприємець чи юридична особа на спрощеній системі оподаткування, яка надає послугу з догляду за дитиною до трьох років та з якою укладений відповідний договір. Батьки укладають з нянею угоду про догляд за дитиною до трьох років. Держава відшкодовує їм певну суму з щомісячних витрат на оплату її послуг. Із січня 2023 року уряд змінив розмір компенсації за цією програмою та прив'язав його до мінімальної зарплати, а не до прожиткового мінімуму, як було в перші роки дії цього виду соціальної допомоги. Компенсація дорівнює одній мінімальній зарплаті. Відповідно до статті 8 Закону України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» з 01.04.2024 розмір МЗП у місячному розмірі становить 8000 грн. У часи значних викликів, коли тисячі батьків із дітьми вимушені евакуюватися та переїжджати до більш безпечних регіонів країни, послуга «муніципальної няні» стає важливим інструментом допомоги вразливим родинам. Вона дозволяє батькам вирішувати нагальні питання на новому місці, маючи спокій, що їхні діти мають надійний догляд і турботу.

Національна стратегія розвитку молоді до 2030 року визначає пріоритетні напрямки розвитку молоді в Україні, включаючи підтримку молодих сімей. До пріоритетів стратегії належать: створення сприятливих умов для формування та розвитку молодих сімей; забезпечення доступності житла для молодих сімей; підтримка молодих сімей у вихованні дітей; сприяння зайнятості молодих сімей. Стратегія передбачає, що на всіх етапах її впровадження буде

здійснюватися спільна та згуртована діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування у співпраці з громадськими організаціями, установами, які працюють з молоддю, молодіжними центрами, фахівцями, що спеціалізуються на роботі з дітьми та молоддю, консультативними органами молодіжного напрямку, соціальними працівниками, учнівськими та студентськими самоврядуваннями, міжнародними організаціями, представниками роботодавців та бізнесу, з активною участю молоді [27].

«Відновлення під час війни» – програма психологічної підтримки молодих родин, які постраждали під час активних бойових дій. Ваад України у партнерстві з «Фонд Маша» за фінансової підтримки українських та міжнародних спонсорів проводять програму для родин, які тяжко постраждали під час активних бойових дій в період з 24 лютого 2022 року та потребують психологічної підтримки та стабілізації. До участі запрошуються жінки з дітьми віком від 2 до 17 років або без дітей.

Мета даної програми психологічної підтримки родин, які постраждали під час війни:

- відновлення внутрішніх ресурсів: повернення втрачених сил, енергії, емоційної рівноваги та відчуття контролю над власним життям;
- подолання нервозності, страхів, агресії, апатії, зневіри та повернення до відчуття стійкості;
- зрозуміти себе та близьких: навчитися краще розуміти власні емоції, емоції близьких, мову тіла, поведінку дітей та стосунки з ними;
- набуття навичок самодопомоги: опанування техніками стабілізації емоційного стану, розпізнавання власних станів, надання психологічної підтримки собі та близьким, а також вибудовування стратегії дій у складних ситуаціях;
- пошук шляху до майбутнього: здобуття розуміння, як жити далі та вести за собою свою сім'ю в нових умовах.

Попри ці досягнення, сучасна соціальна робота з молодими сім'ями в умовах війни також стикається з численними викликами та обмеженнями.

Одним із головних обмежень є обмежений доступ до зон військових конфліктів для гуманітарних організацій та соціальних працівників. Це ускладнює доставку допомоги та координацію робіт на територіях, де перебувають молоді сім'ї потерпілих.

Ще одним важливим викликом є недостатній обсяг фінансування соціальних програм для молодих сімей у військових конфліктах. Часто ресурси, виділені на ці цілі, недостатні для задоволення всіх потреб сімей, особливо в умовах постійної економічної та політичної нестабільності.

Крім того, важливою проблемою є необхідність підвищення кваліфікації соціальних працівників, які працюють з молодими сім'ями в умовах війни. Вони повинні мати спеціальні знання та навички, щоб ефективно впливати на складні соціальні, економічні та психологічні проблеми, з якими зіштовхуються ці сім'ї. Соціальним працівникам необхідно адаптувати свої методи роботи до нових умов та викликів, удосконалюючи свої професійні компетентності.

Робота в умовах війни може призвести до емоційного виснаження та психологічної напруги для соціальних працівників, тому для них повинен бути доступ до якісних послуг з психічного здоров'я, які допоможуть їм впоратися з емоційним виснаженням та психологічною напругою. Держава повинна забезпечити соціальним працівникам необхідні ресурси для того, щоб вони могли ефективно виконувати свою роботу. Це може включати фінансування, персонал, обладнання та програми навчання.

Нами було визначено, що на сьогоднішній день, стан соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах війни визначається поєднанням досягнень та викликів. Зокрема, активно почали розроблятися національні стратегії та спеціальні програми соціальної підтримки, які враховують потреби молодих сімей у військових конфліктах. Посилилась активна роль громадських та міжнародних організацій.

Дослідження сучасного стану соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах війни показало значне зростання потреб у соціальних послугах. Стоїть питання про необхідність підвищення кваліфікації соціальних працівників, які

працюють з молодими сім'ями в умовах війни та про затвердження спеціальних програм задля уникнення ними психологічного виснаження, бо наразі соціальна робота як професійна діяльність, передбачає допомогу у поверненні до нормального життя молодят, коли потрібна підтримка не лише від близьких, якщо вони є, але й від спеціалістів. Це включає можливість вирішення медичних і соціальних проблем, збереження фізичного та психічного здоров'я, а також різні види підтримки для укріплення сім'ї. Зростаюча увага до потреб молодих сімей, які постраждали від війни, вказує на важливість подальшого розвитку соціальних програм та підвищення ефективності допомоги в цій галузі.

3.2 Основні чинники оптимізації розвитку соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах війни

Оптимізація розвитку соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах війни вимагає комплексного підходу та урахування різних чинників, які впливають на цей процес. Для забезпечення ефективної допомоги сім'ям в умовах війни необхідно враховувати і розвивати такі ключові аспекти.

По-перше, одним з важливих чинників є належна підготовка та професійна компетентність соціальних працівників. Реалії воєнного часу суттєво вплинули на умови і практики виконання функцій соціальної роботи, змінили пріоритети вимог до компетентностей соціальних працівників і вимагають їх актуалізації. Соціальні працівники повинні мати знання не лише про загальні принципи соціальної роботи, але й специфіку впливу війни на сім'ї, особливості психологічної реабілітації та підтримки військових сімей. Також важливою є навичка адаптації до надзвичайних ситуацій і швидка реакція на зміни в гуманітарній ситуації [34, с. 112].

Тому Міжнародною громадською організацією «Міжнародний центр розвитку і лідерства» було створено проєкт «Надання соціально-психологічної підтримки та допомоги населенню під час війни». Окрім надання людям, які

постраждали під час війни, необхідної соціально-психологічної підтримки та допомоги одним із завдань програми є сформувати компетентності фахівців соціальної сфери до організації та проведення форм роботи з дітьми та сім'ями в умовах війни. На допомогу цьому команда МЦРЛ разом з експертами регулярно проводить навчальні вебінари на важливі теми, пов'язані з роботою з дітьми та сім'ями в умовах війни, такі як соціально-психологічні інструменти у роботі, особливості взаємодії з дітьми під час воєнного конфлікту і інше. Через те, що під час війни соціальні працівники працюють з великою кількістю запитів людей, навантаження для них зростає у рази. Цей надмірний тиск може призвести до виснаження ресурсів і зниження енергії у фахівців, оскільки вони самі зазнають впливу кризових обставин. Крім того, існує високий ризик вторинної травматизації при спілкуванні з клієнтами, які пережили травмуючі події під час війни.

Тому, щоб цього уникнути до активностей проєкту було включено проведення груп підтримки соціальних працівників та інших спеціалістів допоміжних професій, де учасники отримують можливість висловитися та бути почутим у колі колег; отримати ресурс для подальшої роботи з клієнтами; дізнатися про техніки самодопомоги та роботи з клієнтами та отримати інтервізійну підтримку.

Другим важливим чинником є наявність адекватних ресурсів та фінансування для розвитку соціальної роботи. Це охоплює як фінансування програм та проєктів, спрямованих на підтримку молодих сімей, так і належне забезпечення соціальних працівників необхідними матеріальними ресурсами для надання послуг. Без належного фінансування розвиток соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах війни може бути обмеженим і неефективним.

Третім чинником є партнерство та співпраця з іншими гуманітарними організаціями, урядовими структурами та місцевими громадами. Спільна робота забезпечує обмін досвідом, ресурсами та інформацією, а також дозволяє уникнути дублювання зусиль та забезпечити більшу охопленість цільових груп.

Четвертим чинником є використання інноваційних технологій у соціальній роботі. Це може включати використання віддалених технологій для консультування та підтримки сімей, веб-платформи для координації допомоги, а також використання мобільних додатків для надання інформації та доступу до ресурсів. В Україні вже почали активно запроваджувати та використовувати інноваційні технології. Міністерство соціальної політики України запровадило інформаційну онлайн-платформу в рамках проєкту «Допомога поруч» для надання адресної допомоги вразливим верствам населення, у тому числі і молодим сім'ям. Проєкт об'єднує зусилля благодійних та громадських організацій, бізнесу, волонтерів, небайдужих громадян, органів державної влади та місцевого самоврядування. Така програма може включати різні аспекти соціальної допомоги, що сприяють поліпшенню якості життя та адаптації постраждалих сімей.

Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) спільно із партнером ГО «ВГЦ Волонтер» та за підтримки Міністерства освіти і науки запустили індивідуальні психологічні консультації для дітей та батьків.

Для забезпечення психологічної підтримки населення в період війни, ДСНС України створило спеціальну «гарячу лінію» психосоціальної підтримки, за допомогою якої, у телефонному режимі 24/7, можна отримати кваліфіковану психологічну допомогу та підтримку від психологів та соціальних працівників тощо.

П'ятим важливим чинником є участь сімей у процесі прийняття рішень та планування програм. Важливо забезпечити участь молодих сімей у визначенні їх потреб та пріоритетів, а також у розробці та оцінці програм і послуг. Наприклад, проведення фокус-груп та інтерв'ю з молодими сім'ями дозволить глибоко зрозуміти їхні потреби, виклики та пріоритети. Відповідно це забезпечить більшу відповідність наданої допомоги реальним потребам сімей та підвищить ефективність програм. І як результат: сім'ї, які брали участь у розробці програм, з більшою ймовірністю будуть ними користуватися та підтримувати їх.

Отже, проаналізувавши ці чинники можна прийти до висновку, що оптимізація системи соціального захисту та соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах війни потребує комплексного підходу, що включає оновлення законодавства, збільшення фінансової підтримки, цифровізацію послуг, підвищення їхньої якості, інтеграцію різних видів допомоги та цільову підтримку вразливих груп. Державна діяльність у цьому напрямку повинна бути спрямована на:

- встановлення стратегічних напрямків соціальної політики держави для формування стратегії соціального захисту осіб і сімей в Україні;
- узгодження державної політики з соціального захисту з політикою щодо праці, податків, сім'ї, демографії та інших сфер;
- визнання сім'ї як основної одиниці соціальної політики і ключового суб'єкта отримання позитивних результатів від ефективних заходів соціального захисту;
- удосконалення та кодифікація законодавства щодо соціального права, зокрема соціального захисту;
- перехід від кризового втручання у разі складних обставин до політики профілактики соціальних ризиків та надання державної соціальної допомоги;
- перегляд системи соціальних гарантій і стандартів з урахуванням сучасних соціально-економічних умов;
- оптимізація міжбюджетних трансфертів і збільшення ролі місцевих громад у фінансуванні соціального захисту;
- реформування системи пільг на користь адресних грошових виплат і соціальних послуг;
- підвищення точності надання державної соціальної допомоги з урахуванням рівня доходів і реальних потреб осіб і сімей [5].

Оптимізація розвитку соціальної роботи з молодими сім'ями сприятиме подоланню викликів, що виникають внаслідок війни, а саме це сприятиме:

- збільшенню кількості сімей, які успішно подолали складні життєві обставини;
- встановленню ефективних систем своєчасного реагування на потреби громадян з метою зниження соціальної напруги у суспільстві;
- активізації життєвих позицій внутрішньо переміщених сімей;
- підвищенню авторитету сімейних цінностей та допомога в подоланні складних життєвих умов;
- наданню якісних соціальних послуг та покращення якості соціального супроводу сімей і осіб, які знаходяться в складних життєвих обставинах і потребують допомоги для збереження сімейних цінностей і побудови міцного майбутнього.

Оптимізація соціальної роботи з молодими сім'ями - це інвестиція в майбутнє України. Допомога молодим сім'ям у подоланні викликів війни допоможе збудувати кращу долю для себе та своїх дітей, а також сприяти відновленню та розвитку українського суспільства.

У ході нашого дослідження було визначено, що оптимізація розвитку соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах війни вимагає системного підходу та урахування різних чинників. Діяльність держави в цьому напрямку повинна бути спрямована на створення ефективної, доступної та стійкої системи соціального захисту, здатної відповісти на виклики сучасності та забезпечити підтримку громадян в умовах кризи. Належна підготовка соціальних працівників, наявність ресурсів, співпраця з іншими організаціями, використання інноваційних технологій та участь сімей у процесі роботи - усі ці елементи сприяють покращенню ефективності соціальної підтримки молодих сімей у період війни [33, с. 196].

3.3 Перспективи соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах повоєнної відбудови України

У ході проведення наукового дослідження було здійснено аналіз теоретичних аспектів соціальної роботи з молодими сім'ями, включаючи основні поняття та визначення, напрями та форми цієї діяльності. Також було проведено огляд практичних аспектів соціальної роботи з молодими сім'ями в Україні, зокрема, аналіз законодавчих актів, які регулюють цей напрямок діяльності, а також виявлено ключові тенденції та проблеми, що існують на сучасному етапі розвитку держави. Все вищезазначене дозволяє визначити головні перспективи та напрями подальшого розвитку соціальної роботи з молодими сім'ями в Україні.

У майбутньому розвитку соціальної роботи з молодими сім'ями в Україні слід приділити особливу увагу захисту та розвитку інституту молодого сім'ї в Україні. Основними напрямками удосконалення соціальної роботи з молодими сім'ями в Україні можуть стати:

1. Забезпечення належних умов для молодого сім'ї для виконання її основних функцій, таких як народження і виховання здорових дітей, збалансоване поєднання трудової діяльності з сімейними обов'язками та особистими інтересами.

2. Підтримка адаптації молодого сім'ї до змін у соціально-економічній сфері, сприяння її економічній самостійності та розвиток повноцінної системи соціальних послуг.

3. Забезпечення гарантійної допомоги молодій сім'ї у випадках, коли зовнішні обставини перешкоджають їй самостійно досягти прийняттого рівня достатку та соціального благополуччя .

Вказані напрями сприяють утвердженню інституту молодого сім'ї в Україні, проте вони лише визначають напрямки розвитку, тобто шляхи, якими потрібно рухатися у соціальній роботі з молодими сім'ями в нашій країні. У ході наукового дослідження також було встановлено та підтверджено, що інститут молодого сім'ї в Україні потребує, передусім, підтримки з боку держави,

особливо в умовах воєнного конфлікту, коли політична та соціальна ситуація дуже загострилася.

Проведений аналіз підтвердив, що наразі відсутній спеціальний закон, який регулював би правові засади розвитку молодих сімей в Україні, тому в майбутньому необхідно прийняти закон, що врегулює питання державної підтримки молодих сімей в нашій країні.

Також слід відзначити, що наростає проблема зменшення народжуваності, яка є поширеною серед молодих сімей, особливо в умовах воєнного конфлікту через неспокійне майбутнє. Усі вищезазначені питання також потребують державного втручання, з встановленням відповідальності на законодавчому рівні.

Таким чином, всі актуальні виклики та проблеми, з якими зіштовхуються молоді сім'ї, повинні стати пріоритетами у розвитку соціальної роботи з ними в Україні. Важливо, щоб такий розвиток також отримав відповідну підтримку з боку держави і законодавства. Навіть у складний період війни, коли головним напрямом фінансування є протидія агресору, варто пам'ятати, що молоді сім'ї є основою для формування нашого майбутнього, оскільки саме вони народжують нові покоління, які будуть визначати нашу подальшу долю.

Постійний стрес, страх за життя та безпеку близьких, а також втрата близьких людей чи друзів значно впливають на психологічний стан членів молодих сімей. Психологічні травми можуть спричинити депресії, тривожні розлади та посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). На додачу до цього, молоді сім'ї стикаються з проблемами забезпечення базових потреб, таких як їжа, одяг, житло та медичні послуги. Фінансова нестабільність ускладнює їх здатність планувати майбутнє та забезпечувати необхідні умови для виховання дітей. Доступ до освіти та виховання дітей стає проблематичним у зонах конфлікту, діти набувають психологічні травми[20]. Все це в сумі веде до численних сімейних конфліктів. Тому соціальна робота з молодими сім'ями в умовах повоєнної відбудови України має бути спрямована перш за все на підтримку економічної стійкості. Це може бути допомога у працевлаштуванні,

перекваліфікації та підвищенні кваліфікації, надання фінансової допомоги, грантів та кредитів на розвиток малого або середнього бізнесу тощо. Важливою буде і психологічна підтримка, наприклад створення груп підтримки для молодих сімей, де будуть застосовуватися психологічні методи допомоги. А для попередження сімейних конфліктів дієвим буде проведення сімейних консультувань та тренінгів з навичок спілкування та вирішення конфліктів, для запобігання насильству в сім'ї та підтримці здорових стосунків.

Наші пропозиції також потребують підтримки з боку держави, оскільки для розвитку закладів соціального обслуговування молодих сімей необхідне додаткове фінансування, і саме державі відводиться ключова роль у цьому процесі. Фінансування запропонованих заходів також може бути здійснене за допомогою грантів та спонсорської підтримки, але конкретні пропозиції та механізми реалізації вимагають більш детального та глибшого аналізу.

Говорячи про перспективи розвитку соціальної роботи з молодими сім'ями в Україні, важливо також зауважити, що для підвищення ефективності соціального захисту молодих сімей доцільно впровадити систему відповідних програм. Все вищезазначене сприяє налагодженню багатосторонніх комунікацій між молодю родиною, державою та суспільством, тож ці рекомендації справді потребують впровадження у нашій країні [32, с.162].

Необхідно також відзначити, що вплив соціальної роботи з молодими сім'ями на їхній розвиток є значним. У цьому контексті соціальна робота має сприяти створенню сприятливих умов для росту кожного члена молоді сім'ї - як соціальних, економічних, так і психологічних. Це сприяє формуванню суспільної значущості інституту молоді сім'ї, де кожен з її членів має можливість ефективно реалізувати свої права, свободи, інтереси та здійснювати комплексний розвиток у суспільстві.

Крім того, в нашій країні активно просувається цифровізація та діджиталізація, тому використання нових інноваційних інструментів та механізмів у роботі з молодими сім'ями може стати ключовим фактором у якісному розвитку інституту молоді сім'ї в Україні.

Важливим аспектом в удосконаленні соціальної роботи з молодими сім'ями в Україні є цифровізація комунікацій між соціальними службами та молодими сім'ями [19]. У сучасних умовах молоді сім'ї активно використовують Інтернет та соціальні мережі, тому важливо створити чат-боти для отримання онлайн-консультацій та проведення опитувань щодо їхніх потреб.

Більше того, платформи, які нині популярні серед молоді, такі як Instagram та TikTok, можуть бути використані для поширення соціально-просвітницьких відеороликів, які б надавали корисну інформацію молодим сім'ям у цікавій та зрозумілій формі.

Підсумовуючи вищезазначене, соціальна робота з молодими сім'ями повинна відповідати вимогам сучасності. Тому зараз особливо важливо, щоб соціальні працівники проявляли творчий, креативний і індивідуальний підхід при здійсненні роботи з такою особливою соціальною групою, як молода сім'я.

У результаті наукового дослідження було визначено як стратегічні напрями удосконалення соціальної роботи з молодими сім'ями в Україні, так і конкретні заходи, які слід запровадити для зміцнення інституту молодої сім'ї. Подальші наукові дослідження мають фокусуватися на розробці механізмів та конкретних рекомендацій щодо впровадження запропонованих заходів у рамках наукового дослідження.

На нашу думку, проблематика соціальної роботи з молодими сім'ями в Україні потребує більшої наукової уваги. Особливо тривожним є зменшення обсягу наукових публікацій у цій області досліджень. Соціальна робота з молодими сім'ями в нашій країні є відмітним прикладом практичної діяльності, і тому вимагає глибшого та комплексного вивчення. Необхідно активізувати інтерес наукової спільноти до цієї проблематики.

ВИСНОВКИ

Соціальна робота з молодими сім'ями в умовах війни виявляється надзвичайно складною та важливою сферою гуманітарної діяльності. Під час військових конфліктів сім'ї стикаються з низкою викликів та стресорів, які суттєво впливають на їхнє фізичне, психологічне та соціальне благополуччя. Відповідно, соціальні працівники виступають важливою ланкою у системі підтримки та допомоги молодим сім'ям, спрямовуючи свої зусилля на забезпечення не лише матеріальної, але й емоційної, психологічної та соціальної підтримки.

По-перше, варто визначити, що соціальна робота з молодими сім'ями в умовах війни вимагає комплексного та інтегрованого підходу. Це означає, що соціальні працівники повинні бути готові працювати з різними аспектами життя сім'ї, враховуючи їхні потреби та унікальні обставини. Вони надають допомогу у вирішенні практичних проблем, таких як забезпечення життєвих потреб, отримання медичної допомоги, а також у психологічній підтримці та реабілітації.

По-друге, ефективна соціальна робота з молодими сім'ями в умовах війни ґрунтується на глибокому розумінні контекстуальних особливостей кожної конкретної сім'ї. Сім'ї, які переживають війну, можуть мати різні потреби, ресурси та внутрішні ресурси для подолання труднощів. Тому важливо, щоб соціальні працівники були чутливими до індивідуальних потреб кожної сім'ї та здатними до адаптації своїх підходів та стратегій до конкретних умов та контекстів.

По-третє, успіх соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах війни залежить від наявності належних ресурсів та підтримки з боку громади та влади. Забезпечення достатніх фінансових та матеріальних ресурсів є важливим аспектом діяльності у цій сфері. Крім того, співпраця з іншими гуманітарними

організаціями, урядовими структурами та місцевими громадами дозволяє посилити ефективність програм та послуг, що надаються молодим сім'ям.

По-четверте, необхідно зосередити увагу на психологічній та емоційній підтримці молодих сімей. Військові конфлікти можуть призвести до серйозних психологічних травм та стресів для сім'ї, особливо для дітей. Тому соціальні працівники повинні мати навички роботи з травмованими особами, надавати психологічну підтримку та допомагати у відновленні психічного здоров'я.

У результаті дослідження було охарактеризовано понятійно категоріальний апарат проблеми: здійснено ґрунтовний аналіз базових понять, до яких належать: «молодь», «сім'я», «молода сім'я», «соціальна робота з сім'єю», «війна». Дослідивши основні поняття нашого дослідження, можна зробити висновок, що у сучасній літературі існує безліч різних думок щодо кожного розглянутого нами поняття. Після ретельного вивчення, ми визначили фундаментальне значення кожного терміну. Ці поняття стали базою для нашого дослідження.

Зазначено, що «соціальна робота з молодими сім'ями — це система взаємодії між соціальними органами держави і суспільства з метою поліпшення життєвих умов сімей, розширення можливостей для реалізації їх прав і свобод, які закріплені у міжнародних і національних правових актах. Ця робота спрямована на забезпечення повноцінного фізичного, морального і духовного розвитку всіх членів сім'ї, а також на їх участь у трудовому та суспільно-творчому процесах».

Аналізуючи принципи та методи дослідження соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах війни, було розкрито важливість таких загальнонаукових принципів дослідження, як єдності теорії та практики, історизму, системності та об'єктивності. Основними методами при проведенні дослідження були використані: історичний, емпіричний (спостереження), аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення.

У ході дослідження нами виділено основні напрямки соціальної роботи з молоддю сім'єю та проаналізовано основні нормативні документи, які

регулюють порядок організації та надання соціальних послуг молодим сім'ям. Були виявлені такі особливості соціальної роботи з молодими сім'ями в умовах війни, як велика кількість викликів, з якими зіштовхуються молоді сім'ї під час війни; нестабільність умов та небезпека та необхідність координації з іншими гуманітарними організаціями та урядовими структурами. Незважаючи на складні обставини, наша країна надає різноманітну підтримку молодим сім'ям з дітьми, починаючи від фінансової допомоги і закінчуючи психологічною підтримкою.

Нами з'ясовано основні форми роботи, якими є соціальна профілактика, соціальна допомога, соціальний патронаж та соціальна реабілітація. Серед методів роботи виділили такі, як: сімейна психотерапія, арт-терапія, культурно-масові розважальні форми діяльності, комунікаційні тренінги, індивідуальні та групові психологічні консультації, лекції та семінари, використання проєктивних методик

Узагальнюючи, соціальна робота з молодими сім'ями в умовах війни виявляється надзвичайно важливою і актуальною сферою гуманітарної діяльності. Вона вимагає урахування різних чинників, комплексного підходу, глибокого розуміння потреб та унікальних умов кожної сім'ї, належних ресурсів та підтримки, а також уваги до психологічного та емоційного благополуччя. Лише за таких умов можна забезпечити ефективну підтримку та допомогу молодим сім'ям у період війни та сприяти їхньому відновленню та адаптації після завершення конфлікту.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Агарков О. А., Арабаджиев Д. Ю., Єрохіна Т. В., Кузьмін В. В., Мещан І. В., Попович В. М. Технології соціальної роботи : навч. посіб. Запоріжжя : Вид. комплекс АТ «Мотор Січ», 2015. 487 с.
2. Арістотель. Політика / переклад з давньогрецької і примітки О. Кислюка. Київ: видавництво «Основи», 2000. 239 с
3. Алексєєнко Т. Ф. Педагогічні проблеми молоді сім'ї. Навч. посібник. Київ : ІЗМН, 1997. 256 с.
4. Антонюк В. П. Соціальна політика забезпечення соціальної справедливості щодо вимушених переселенців. *Вісник економічної науки України*. 2018. № 2. С. 10-18.
5. Багмет М.О., Дерєга В.В. Шляхи вдосконалення системи соціального захисту населення в Україні: політологічний аналіз. *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*. Київ, 2009. Вип. 17. С. 250-258.
6. Батіщева Г. О., Зайцева З. Г. Робота соціальних служб для молоді з молодією сім'єю : [метод. рекомендації]. Київ : А.Л.Д., 1996. 213 с.
7. Бойко О. М. Глобальне визначення соціальної роботи та український контекст. *Наукові записки НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. 2017. Т. 199. С. 85-90.
8. Бойко О., Кабеченко Н. Соціальна робота у сфері психічного здоров'я в Україні: сучасні виклики. *Науковий вісник Ужгородського державного університету. Педагогіка. Соціальна робота*. 2020. № 2 (47). С. 23-27.
9. Бондарчук О. І. Психологія сім'ї : курс лекцій. Київ : МАУП, 2001. 96 с.
10. Головатий М. Ф., Панасюк. М. Б. Соціальна політика і соціальна робота : термінол.-понятійн. слов. Київ : МАУП, 2005. 560 с.

11. Глазунов С.В. Нариси з історії соціальної роботи : навч. вид. Дніпропетровськ: РВВ ДНУ, 2015. 116 с.
12. Глазунов С. В. Соціальний захист населення та соціальна робота в контексті суспільно-політичних трансформацій в Україні. *Філософія і політологія в контексті сучасної культури*. 2016. Вип. 2. С. 76-83.
13. Деякі питання діяльності центрів соціальних служб : Постанова Кабінету Міністрів України № 479 від 01.06.2020. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 06.11.2023).
14. Завацька Л. М. Технології професійної діяльності соціального педагога : навч. посіб. для ВНЗ. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2008. 240 с.
15. Зайцева З. Г. Форми і методи роботи з молоддю сім'єю. Київ : УДЦССМ, 2003. 64 с.
16. Зайченко І. В. Етика соціальної роботи : навч. посібник для студ. ВНЗ спец. «Соціальна робота». Чернігівський держ. інт права, соціальних технологій та праці. Чернігів : [б.в.], 2008. 274 с.
17. Замашкіна О.Д. Комплексний підхід щодо соціальної підтримки молодих сімей. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика*. 2016. 1–2. С. 77-85.
18. Запорізький обласний центр соціальних служб. URL: <http://xn--q1aan.zp.ua/chim-mi-mozhemo-dopomogti.html> (дата звернення 06.11.2023)
19. Інноваційний потенціал соціальної роботи в сучасному світі: на межі науки та практики : матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції. Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2021. 200 с.
20. Кравченко О. Соціальна робота в громаді в умовах війни. *Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy*. Nr. 42 (1)\2022. P. 63-71.
21. Мушкевич М. І., Федоренко Р. П., Магдисюк Л. І., Дучимінська Т. І. Психологія молоді сім'ї. Луцьк : Вежа-Друк, 2018. 235 с.

22. Опалюк Т. Л. Сучасні стратегії надання соціальних послуг: навчально- методичний посібник. Кам'янець-Подільський: 2020. 118 с.
23. Основи методології та організації наукових досліджень : навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнктів / за ред. А. Є. Конверського. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
24. Підвальна Ю., Мицик Т. Соціальна робота з молоддю сім'єю в Україні. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2019. № 2. С. 59-64.
25. Політологічна енциклопедія. Кн. 1 : навчальний посібник для вищих навчальних закладів. Умань, 2016. 557 с.
26. Постовий В. Г. Сучасна сім'я і її педагогіка. Київ : Логос, 1994. 63 с.
27. Про Національну стратегію державної молодіжної політики до 2030 року : Указ Президента України від 12 березня 2021 року № 94/2021. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021#n13>
28. Про соціальні послуги : Закон України № 2193-IX від 14.04.2022. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2019. № 18, ст.73. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення 06.11.2023)
29. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21.06.2001 № 2558-III. Дата оновлення: 03.08.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text> (дата звернення: 30.04.2024).
30. Словник-довідник для соціальних працівників та соціальних педагогів / за ред. А. Й. Капської, І. М. Пінчук, С. В. Толстоухової. Київ : УДЦССМ, 2000. 260 с.
31. Соціальна робота з молоддю сім'єю : збірник теоретичних і методичних матеріалів для працівників соціальних служб для молоді. Вип. 2. Київ : А.Л.Д., 1995. 327 с.
32. Соціальна робота з сім'ями в умовах кризи / за ред. О. В. Мозгового. Київ : Видавництво «Сфера», 2014. 208 с.
33. Соціальна робота з сім'ями: теорії моделі, ефективні практики: колективна монографія. Волинський національний університет імені Лесі

Українки. / Кол. авт. : С. Чернета, В. Петрович, Л. Мартіросян, А. Колосок, Є. Дурманенко, І. Бичук, В. Майборода, А. Конончук, О. Белкіна-Ковальчук, В. Петрук, Н. Корпач, Т. Мартинюк, А. Скіць, В. Лютий; за загальною редакцією В. Петровича, С. Чернети. Луцьк: ФОП Гадак Жанна Володимирівна, друкарня «Волиньполіграф», 2021, 323 с.

34. Соціальна робота з сім'ями, дітьми та молоддю : навчальний посібник / І.В. Пеша та ін. Київ: Компринт, 2023. 449 с.

35. Соціологія : терміни, поняття, персоналії : навч. словник-довідник / укл. : В. М. Піча, Ю. В. Піча, Н. М. Хома та ін. / за заг. ред. В. М. Пічі. Київ : «Каравела», Львів : «Новий Світ 2000», 2002. 480 с.

36. Танчин І. З. Соціологія : навч. посіб. Львів : Укр. акад. друкарства, 2005. 360 с.

37. Теорії та методи соціальної роботи / за ред. Т. Семигіної та І. Григи. Ч. 2. Київ .: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2004. 225 с.

38. Технології соціально-педагогічної роботи : навч. посібник / за заг ред. проф. А. Й. Капської. Київ : Логос, 2000. 372 с.

39. Теслюк В. М., Ковальчук Т. І. Технології соціально-педагогічної діяльності : Навч. посіб. Київ : Видавництво Ліра-К, 2018. 360 с.

40. Тюптя Л. Т., Іванова І. Б. Соціальна робота : теорія і практика : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Знання, 2008. 574с.

41. Цільмак О. М., Лефтеров В. О. Психологія сім'ї та шлюбу : таблиці, схеми, коментарі : навч.-наочн. підручник. Київ : Видавництво Ліра-К, 2020. 266 с.

42. Юридична енциклопедія: В 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ : «Укр. енцикл.», 1998.

43. Bachofen J. J. Das Mutterrecht. Stuttgart, 1861. 435 p. URL : <https://archive.org/details/Bachofen-Johann-Mutterrecht/page/n3/mode/2up>

**Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я, Ласкава Марія Владиславівна, студентка 4 курсу, форма навчання денна, факультет соціології та управління, спеціальність «соціальна робота», освітньо-професійна програма «соціальна робота», адреса електронної пошти: marilaskava2003@gmail.com,

– підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Соціальна робота з молодими сім'ями в умовах війни» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомена;

– заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

– згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____ Підпис _____ ПІБ Ласкава М.В

Дата _____ Підпис _____ ПІБ Краснокутський О.В.